

# BUIITEN

11<sup>e</sup> JAARGANG N<sup>o</sup>. 13.

ZATERDAG 31 MAART 1917.



*Foto C. Steenberg.*

HET KASTEEL TE WITTEM IN ZUID-LIMBURG, VAN DE STRAATZIJDE GEZIEN.





Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

DE BELANGWEKKENDE GESCHIEDENIS VAN MEVROUW BALSAME, DOOR GERTRUDE ATHERTON (I3) . . . . .	BLZ. 146
RUSSISCHE SPREEKWOORDEN, DOOR H. . . . .	147
AMSTERDAMSCH E POORTEN, DOOR S. KALFF, (GEÏLLUSTREERD) . . . . .	BLZ. 148 EN 149
MUSKUS, DOOR G. . . . .	BLZ. 149
DE KARAKTERISTIEK ONZER LOOFBOOMEN, DOOR J. VAN DER VEEN, (GEÏLLUSTREERD) . . . . .	BLZ. 150—153
HET KASTEEL TE WITTEM, DOOR A. J. A. FLAMENT (GEÏLLUSTREERD) . . . . .	BLZ. 145, 154—156
HET „PREOBASJENSKISCHE” REGIMENT, DOOR S. . . . .	BLZ. 156

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

*Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.*

*De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.*

*Afzonderlijke Nummers kosten 8 dagen na de verschijning 15 cts., daarna wordt de prijs 25 cts.*



## De belangwekkende geschiedenis van Mevrouw Balsame

(I3) DOOR GERTRUDE ATHERTON.

XII.

ER waren tien reporters uit New-York, twee uit Brooklyn en drie uit het district Brabant, en vier correspondenten. 's Morgens had het bericht onder hen de ronde gedaan, dat mevrouw Balsame hen zou ontvangen, en nu waren zij met man en macht opgekomen, terwijl zij, die zich niet aldoor met het geval konden bezighouden, loyaal waren gewaarschuwd door de anderen die dit wél konden. Doch zij waren de vrouwelijke verslaggevers te vlug af geweest. Er bevond zich geen enkele verslaggeefster onder de lange rij die aangevoerd werd door James Broderick van de New-York Morning News, en die het huis der Balsames en de voorkamer dien Woensdag des namiddags om vijf uur betrad.

Frieda had hun medegedeeld, dat haar mevrouw „direct benejen” zou komen, en Jim Broderick trok onmiddellijk de gordijnen van voor de vier hooge vensters weg, en zette een gemakkelijken stoel klaar voor mevrouw Balsame, zóó, dat zij zoowel naar het licht als naar haar bezoekers toegekeerd zat.

Het was niet de eerste keer dat meneer Broderick als regisseur optrad. En steeds wanneer hij een geval in handen had, trad hij er, alsof dit vanzelf sprak, in op als leider; niet alleen was hij het scherpzinnigst en meest doortastend en het vindingrijkst, doch lichamelijke knapheid en glatte manieren boezemden het slachtoffer vertrouwen in, en brachten het onbewust tot compromitterende bekentenissen. Hij was een rijzige, slanke, jongeman, die gepromoveerd was aan de universiteit van Princetown, nog geen dertig, met een regelmatig gezicht en warme kleur, en zulk een aangename uitdrukking van gelaat dat men de scherpte der oogen er niet door opmerkte. In kleeding en verdere uitrusting onderscheidde hij zich niet van zijn soortgenooten, doch zijn meer op den voorgrond tredende gaven stelden hem in staat de leiding op zich te nemen onder een klasse van menschen, waarvoor hij te veel respect had om ze door aanmatiging zich tot vijanden te maken.

„Ze is te laat — dat doet ze natuurlijk om indruk te maken!” gromde hij, doch de jonge Ryder Brunce van de avond-editie van zijn blad stootte hem aan. Mevrouw Balsame kwam de trap af tegenover de deuren der zitkamer. De jonge mannen stonden op en sloegen haar gade terwijl zij langzaam de trap afkwam, met haar zwarte kleed nauw sluitend om haar rijzige tamelijk stijve figuur, met opgericht hoofd, en een profiel, even koud als marmer, en oogen, zoozeer zonder uitdrukking, alsof zij het klikken van de camera ieder oogenblik verwachtten.

De verslaggevers waren direct tegen haar ingenomen, zoozeer

verfoeien courantenlui iedere pose of poging om indruk te maken. Toen zij het vertrek binnentrad, groette zij hen allen minzaam, keek hen recht aan met haar koude, groote oogen, en liet zich door den beleefden Broderick naar haar stoel leiden. Zij wist wel dat zij er in haar zwarte dracht met den hoogen behals ouder uitzag dan anders, doch dit was een vooropgezet rekend effect. Zij was niet zoo onbevungen als zij zou geweest zijn als zij meer met lieden van de pers had te maken gehad, doch haar instinct waarschuwde haar, dat zij zich moest voordoen als de waardige weduwe van middelbaren leeftijd, die verheven was boven de coquetterie van de bloote-halzen-mode, of het temperen der saaië rouwkleeren door zachte, witte kant.

Terwijl meneer Broderick een korte toespraak hield om haar namens zijn collega's te danken voor hare welwillendheid, nam zij hare gasten op.

Het meerendeel van hen was goed-gekleed, goed-verzorgd, welopgevoed, en heel zeker van zichzelf; over het geheel vormden zij een treffende tegenstelling met de plaatselijke verslaggevers, die onmiddellijk achter hen waren binnengekomen.

Zij antwoordde den heer Broderick zeer beleefd: „ik ben nog nooit geïnterviewd. Ik vrees dat u niet veel — och, hoe noemt u het ook weer — veel copie uit mij zult halen.”

„Wij wenschen niet te persoonlijk te zijn,” zeide hij vriendelijk, „maar het publiek stelt verbazend veel belang in deze zaak, en meer speciaal in u. Niet altijd stelt het belang in de vrouw van een vermoorden echtgenoot — maar, ziet u, — enfin — u is zulk een persoonlijkheid in het plaatsje hier. We moeten werkelijk een interessant interview hebben.” Hij glimlachte tegen haar met een innemende uitdrukking van mannelijke toegeeflijkheid, die maakte dat de uitdrukking harer oogen zachter werd. „U zult, hoop ik, inzien dat wij er een hekel aan hebben u lastig te vallen — maar — wij hebben vernomen dat u op den laatsten dag van zijn leven een ernstigen twist met uw man hebt gehad. Zoudt u zoo goed zijn ons te willen zeggen wat u deedt nadat u de Country-club hadt verlaten?”

„Dat is een verrassende vraag,” zeide zij allervriendelijkst. „Verwacht u dat ik haar beantwoorde zal?”

„Waarom niet? Natuurlijk leest u de bladen. U weet dat wij het publiek al verteld hebben van de scène in het clubgebouw, zonder u echter te benadeelen! Het was een erg dramatische scène en ieder oogenblik dat u doorbracht van dien tijd tot dat meneer Balsame voor zijn eigen hek neerviel zal de algeheele belangstelling van het publiek hebben. Om u de waarheid te zeggen, zullen zij iedere bijzonderheid verslinden.”

Mevrouw Balsame haalde de schouders op. „Om u de waarheid te zeggen, heb ik geen courant onder de oogen gehad sedert” — zij sloot de lippen vastberaden en haar oogen werden hard — „den misdaad. Ik weet wel dat u er heel wat over hebt geschreven, maar ik heb daar niets geen belangstelling voor gevoeld. Enfin — dr. Anna Steuer reed mij naar huis, en kort daarna ging ik naar boven naar mijn kamer —”

„Neem u me niet kwalijk; laten we de dingen een voor een bespreken. U nam een blikje sardines en wat brood uit de kast, niet waar?”

„Ja,” zeide mevrouw Balsame, die niet begreep hoe hij hier aan kwam, en het een zeer onaangename vraag vond.

„En toen werd u gestoord.” Toen zij de wenkbrauwen optrok ging hij voort:

„De toestand waarin het sardineblikje zich bevond, wees dit uit.”

Zij wierp hem haar innemendsten glimlach toe, den glimlach die bij haar de plaats innam van den vroolijken lach bij een gewone vrouw. „U is bezig mij te leeren hoe men die ingewikkelde detective-romans schrijft, waarvan mijn man zooveel hield. Het is waar dat ik gestoord werd, maar het is ook waar dat ik het blikje waarschijnlijk tòch zou gelaten hebben in den toestand waarin u het vindt, want ik voelde al heel gauw dat ik geen honger had. Ik had al sandwiches in de club gegeten, en hoewel ik het altijd goed vind iets te eten voor ik naar bed ga, had ik toch geen zin meer in sardines —”

„Hadt u al sandwiches in de club gegeten? Ik ben daar een paar maal heen geweest en ik heb ze er geen enkele maal gezien — ik dacht dat de jongelui daar 's middags dansten en de getrouwde dames bridge speelden, voordat ze vroeg naar huis gingen om te dineeren.”

„Is het toch waar?” Mevrouw Balsame's oogen en toon deden zelfs Jim Broderick schrikken en hij krabbelde haastig terug: „Enfin, dat komt er ook eigenlijk niet op aan. En natuurlijk kunt u, dames, ook waarschijnlijk wel sandwiches naar de bridge-zaal laten komen. Mag ik vragen wat u stoorde?”

„Mijn man telefoneerde van Cummack aan huis dat hij direct naar Albany moest en verzocht me zijn valies te pakken.”

„Ja, wij hebben het valies gezien. U stelde, toen u met hem telefoneerde, voor, hem een glas limonade met broom erin klaar te maken, niet waar?”

Mevrouw Balsame voelde een vage rilling van plotselingen angst, doch haar trotsche blik verried niets. Een van de reporters wiens strak spande. „En mag ik vragen hoe u dat ontdekt hebt? Ik geloof werkelijk dat ik nog nieuwsgieriger ben om dat te hooren dan u.”

„Hij vertelde het aan Cummack en aan de andere mannen die tegenwoordig waren als een goede grap, en voegde erbij, dat u uw zaakjes kende.”



„Dat deed ik ook. Ik was de kwestie heelemaal vergeten. Er zijn daarna wel gewichtiger dingen gebeurd! Enfin, — ik maakte het glas limonade klaar en zette het op de tafel van de eetkamer, voor ik heenging; en toen ging ik naar boven om het valies te pakken...”

„Een oogenblik, alstublieft. Wat werd er van dat glas limonade? Niemand kan zich herinneren het gezien te hebben, hoewel ik daar bijzonder nauwkeurig naar geïnformeerd heb.”

Mevrouw Balfame was nu geheel koud, doch haar brein werkte even vlug als dat van Broderick. Zij ontkromde haar vingers en glimlachte. Doch haar scherpe hersen-zwaard had slechts één scherp kant; de andere was stomp door gebrek aan ondervinding. Zij wist niets van de groote ondervinding die couranten-menschen hebben in het ontdekken van een leugen.

„O... dat dronk ik zelf leeg.” Zij had haar wenkbrauwen een oogenblik samengetrokken, alsof zij haar geheugen nazocht. „Toen ik het lawaai buiten hoorde, toen ik ze hoorde zeggen „lijkschouwer”... en besepte dat er iets vreeselijks gebeurd was, liep ik haastig naar beneden. Toen voelde ik me plotseling flauw en herinnerde mij de limonade met vliegop en broom erin. Ik liep naar de eetkamer en dronk het leeg — gelukkig maar!”

„En wat werd er van het glas?”

„O!” Mevrouw Balfame was nu rechtmatig verbolgen. „Hoe weet ik dat? Of wie dan ook? Heel gauw daarna begon Frieda massa's koffie te zetten, en ik twijfel er niet aan of er werd ook whisky van de Elk-societiet gebracht. Wie kan toen dan een glas meer of minder opgemerkt hebben?”

„Frieda zweert, dat zij het niet gezien heeft.”

„Zij heeft het slechtste geheugen van alle meiden die ik ooit heb gehad; en dat zegt heel wat.”

De heer Broderick sloeg haar met bewondering gade. Met ieder oogenblik wantrouwde hij haar meer en meer, maar hij had dadelijk beseft dat hij met geen gewone vrouw te doen had, en hij verheugde zich in dezen strijd van twee scherpe breinen.

De andere jongelui bogen zich bijna ademloos naar voren, en mevrouw Balfame was zich nu ten volle het gevaar van hare positie bewust. Doch alle gevoel van vrees had haar verlaten. Al het ijzer in haar natuur smolt in den smeltkroes van die vreeselijke oogenblikken, en kwam eruit als fijn getemperd staal.

„Wou u misschien nog iets weten?”

„O — ah — ja. Zoudt u ons misschien nog willen vertellen wat u deedt nadat u het valies hadt gepakt en het naar beneden hadt gebracht?”

„Ik ging naar mijn kamer en begon mij uit te kleeden om naar bed te gaan.”

„Maar dat moet minstens vijftien minuten geweest zijn vóór meneer Balfame thuiskwam. Hij kwam loopende van Cummack's huis, dat zoowat een mijl hier vandaan ligt. Men heeft opgemerkt dat u enkel uw japon had uitgetrokken. Hadt u in dat kwartier niet in bed kunnen komen?”

„Als ik een man was geweest wel. Maar ik moest mijn haar nog borstelen met vijftig streken; en... als u het dan toch wilt weten, ik moest me ook nog een beetje masseeren, wat ik iederen avond doe. En bovendien was ik van plan naar beneden te gaan en de voordeur op slot te draaien nadat mijn man was weggegaan.”

„Ah zoo!” De bewondering van de jongelieden werd steeds groter. Zij mochten haar zeer zeker niet, al was het alleen maar wegens dat gebrek aan sexe-magnetisme, dat mannen, en vooral jongemannen, naïef in hun oppervlakkige psychologie, als een persoonlijke belediging opvatten. Zij geloofden geen woord van wat zij zeide, en voelden geen grijntje sympathie voor haar mogelijk lot, maar algemeen verklaarden zij, dat zij een „wonder” was.

Broderick waagde een schot op goed geluk. „En keek u in dien dien tijd niet eens naar buiten — naar het boschje?”

Mevrouw Balfame aarzelde een ondeelbaar oogenblik, en keerde toen wijselijk terug naar haar taktiek van nergens — iets — van af weten. „Waarom zou ik? Zeker niet. Ik hoorde buiten immers geen gerucht. Ik ben niet gewoon om het terrein om het huis 's avonds van uit mijn raam te onderzoeken. Het is mij genoeg dat ik 's avonds voor ik ga slapen de kamers beneden doorga.”

„Maar uw raam was donker, toen de mannen van Giffning's huis kwamen aanloopen, nadat zij het schot hadden gehoord. Dat herinneren zij zich zeer positief. Borstelt u uw haar — en — masseert u zich in het donker?”

Mevrouw Balfame liet zich achterover in haar stoel vallen met het gelaten air van iemand die verwacht dat een interview met lui van de pers den geheelen nacht zal duren. „Nee. Maar ik zit soms nog wel eens een poosje op in het donker. Ik heb u toch al verteld, dat ik van plan was, om gedeeltelijk gekleed op te blijven zitten tot mijn man weg was. Ik had geen zin in lezen, en mijn oogen waren moe. Daar u toch al zooveel schijnt te weten, hadt u misschien ook wel kunnen raden, dat ik na dien pijnlijken middag een beetje gehuild had. Ik huil niet dikwijls, maar mijn oogen staken.”

„Maar u hadt uw man toch vergeven?”

„Dat had ik al dikwijls eerder gedaan. Ik maak uit wat u zegt, op, dat u dat ook al wist.”

„Mevrouw Balfame, is het niet waar dat u er een paar jaar geleden over dacht om echtscheiding aan te vragen?”

Ditmaal schoten haar oogen vuur van toorn. „Ik zie dat mijn goede vrienden gebabbeld hebben. Het schijnt dat u iedereen in de stad geïnterviewd hebt.”

„Zoo ongeveer. Maar u schijnt niet te beseffen dat Elsinore — ja,

het heele district Brabant, wat dat aangaat — het de laatste vier dagen over niets anders dan over deze zaak heeft gehad.”

„Korten tijd heb ik werkelijk over een scheiding gedacht, maar dat heb ik hem nooit gezegd, en zoodra ik alles goed had overdacht, heb ik het idee laten varen. In de eerste plaats is echtscheiding tegen den principes van den kring waarin ik ben grootgebracht, en in de tweede plaats was meneer Balfame op zijn manier een goede echtgenoot. Iedere vrouw heeft het een of andere zware kruis te dragen, en ik geloof dat het mijne lichter was dan dat van de meesten. Het ongelukkige is, dat wij Amerikaansche vrouwen te veel eischen. Ik was het denkbeeld zoo heelemaal vergeten dat ik er geen oogenblik meer aan gedacht heb, later.”

„Ah — juist — wij dachten dat u misschien wel eens iemand in het boschje had kunnen zien, en naar beneden waart gegaan om de zaak te onderzoeken.”

Dit was wederom een schot op goed geluk. Hij hoopte nog steeds op een „houvast.”

Mevrouw Balfame vond dat hij geïnspireerd was.

Een oogenblik lang ontmoetten de koude, schitterende oogen van de vrouw en de scherpe, samengetrokken oogen van den reporter elkaar met vijandige blikken. Toen liet mevrouw Balfame even de mooie, witte tandjes zien door haar innemenden glimlach. „Wat een echt mannelijke gevolgtrekking. U kent me niet. Als ik iets gezien had, zou ik naar de telefoon gevlogen zijn, en de politie erbij geroepen hebben.”

„U ziet er anders onvervaard uit,” mompelde Broderick. „Maar wilt u ons eens vertellen hoe het komt dat u het schot niet hoorde? De mannen bij Giffning aan huis deden dit wel.”

„Zij stonden in de portiek, en ik geloof nu dat ik het schot toch wel gehoord heb. Maar mijn ramen waren dicht, en voortdurend springen er hier in de buurt auto-banden. En het was bovendien Zaterdagavond. De meeste auto's slaan juist even voorbij ons hek af, de Dawbarnstraat in, voornamelijk die, welke op weg zijn naar de uitspanning van Beryl Myrtle.”

„Dat is zoo.” Broderick boog zich voorover en staaarde naar het tapijt. Hij liet het stilzwijgen een volle minuut duren. Zelfs mevrouw Balfame, die zich reeds gelukwenschte dat dit inquisitoriale onderzoek nu wel bijna afgelopen moest zijn, verschoof onrustig, zoo sinister was deze stilte. De andere mannen kenden de Broderick-methode te goed, om een van zijn plannen in de war te sturen. Zij zaten daar zwijgend, vol verwachting, en richtten een batterij van oogen op mevrouw Balfame.

Plotseling hief Broderick het hoofd op en zijn scherpe, doordringende blik boorde zich in hare oogen. „Ik was eigenlijk niet heelemaal van plan geweest u te vertellen van een ontdekking, die een van ons gisteren gedaan heeft. Wij hebben het nog aan niemand verteld, omdat we op het juiste oogenblik wachten om het openbaar te maken. Maar ik geloof, dat ik het u nu wel vertellen kan. Het blijkt dat er dien avond twee revolvers zijn afgevuurd. De een doodde David Balfame, en de kogel uit den anderen ging in den boom, voor het huis, en iets naar rechts van waar hij moet gestaan hebben voor een oogenblik. Bruce hier heeft de kogel eruit gehaald. De mannen bij Giffning hebben niet alleen niet twee schoten gehoord — wat erop wijst dat ze gelijktijdig werden afgevuurd — maar de eene kogel kwam uit een 38 en de andere uit een 41.”

Mevrouw Balfame stond op. „Werkelijk, heeren, ik heb er niet in toegestemd u te ontvangen om u te helpen raadseltjes op te lossen. Maar mogelijk weet u beter dan ik, of sluipmoordenaars, die de menschen doodschieten, altijd met z'n tweeën rondlopen. Ik ben ervan overtuigd, dat mijn man... (zij richtten haar in stilte toe, dat zij niet gezegd had, „mijn arme man”) — gedood is door een van die ellendelingen, die gehoord waren door zijn politieke vijanden. Tenzij ik u iets van meer belang kan mededeelen — zoo u tenminste iets ontdekt hebt, dat het groote New-Yorksche publiek belang in kan boezemen, moet ik u verzoeken mij te willen excuseren.”

De jongemannen stonden direct beleefd op.

„En u hebt geen revolver, en hebt er ook nooit een gehad?”

Zij lachte hardop. „Probeert u misschien om de misdaad op mij te laden?”

„O neen, heelemaal niet. Maar in een geval als dit mag men niets onbeproofd laten — ik hoop dat u ons niet onbeleefd vindt.”

„Ik begin nu pas te begrijpen, dat het allerbeleefdste troepje jongemensen, dat ik ooit ontmoet heb, hoopte mij compromitterende dingen te laten zeggen. Als ik niet zoo langzaam van begrip was geweest, zou ik u reeds lang hebben laten gaan. Goeden avond.”

En terwijl zij er in haar rechtmatige verontwaardiging bijna edel uit zag, hief zij het trotsche hoofd op en streek de kamer uit.

(Wordt vervolgd.)

## RUSSISCHE SPREEKWOORDEN.

Er bestaan vele soorten van muziek. Ook de nagaika zingt.

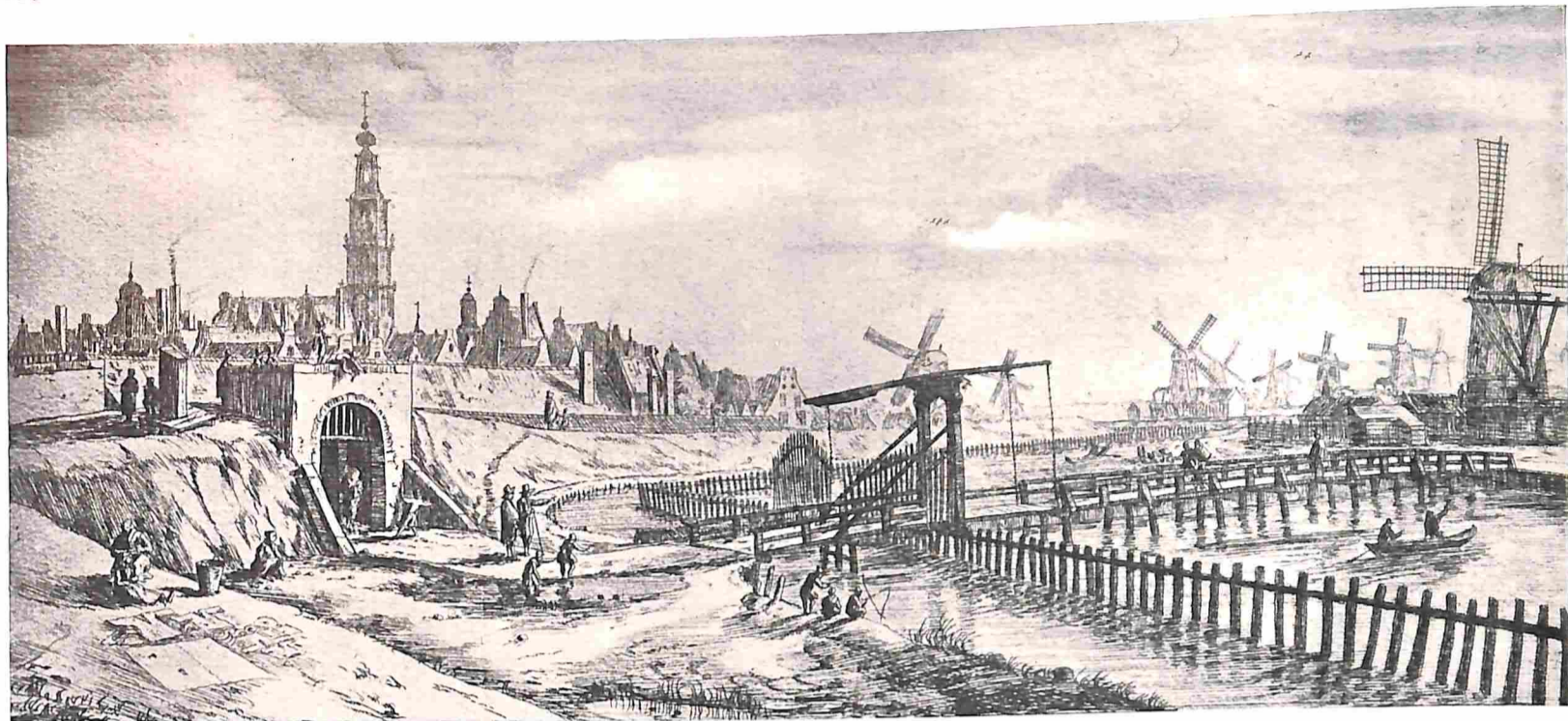
Het is beter op de maat van de trommel te marcheeren dan op de muziek van den knoet te dansen.

Hoevele menschen moeten sterven om een idee te doen voortleven!

Doe uw zoon een genoeg en schenk hem een kopeke. Hij zal u een roebel terugbrengen.

Als de tsaar gaat slapen trekt hij een nachthemd aan. H.





AMSTERDAMSCH E POORTEN.  
DE ZAAGMOLENPOORT IN DE ZEVENTIENDE EEUW.  
Naar de ets van Zeeman in het Stedelijk Archief te Amsterdam.

## AMSTERDAMSCH E POORTEN.

(Vervolg).

DE vierde poort, waarvan de stichting samenhang met een nieuw fortificatieplan der stad, was de Utrechtsche. Zij werd geplaatst tusschen de bolwerken Ouwkerk en 't Wester Blokhuis, en werd in 1665 voltooid. Uitwendig geleeke zij zoo volkomen op Muider- en Weesperpoort, deze drie waren zoozeer „alle elkanderen gelijk in tooren, klokwijzer, kap, wachthuizen, doorgang, gevel, brug en sieraaden”, dat ze tot menige vergissing aanleiding gaven. Sommigen meenden te weten dat deze gelijkvormigheid eene vernuftige vind was van den stadsbouwmeester (Daniel Stalpaert) of van burgemeesters, en een strategisch doel had. Wanneer er nl. nog eens weer een aanslag op Amsterdam ondernomen mocht worden, zooals in 1650, dan zou men zoo'n vijand van buiten in de war kunnen helpen door hem de eene poort voor de andere te laten aanzien. Een vreemdeling moest wel de kluts kwijt raken waar er te Amsterdam zelf verhalen in omloop waren van personen, die op een dwaalweg waren geraakt doordat zij de eene poort voor de andere uitgelopen waren. Het type zou voor drie poorten 't zelfde genomen zijn ten einde een vijand te desoriëteeren—en men desoriëteerde tegelijk den stadgenoot.

Evenals bij de andere poorten gaf ook de Utrechtsche poort toegang tot een brug, die over de stadsgracht naar den buitensingel leidende, twee ophaalbruggen en een voorpoort had. Wanneer men vroeger naar Utrecht reisde, dan ging men door de Regulierspoort; nu deze vervangen was door een toren met wachthuis, en de stad zooveel grooter geworden, leidde de weg door de nieuwe poort, welke van daar den naam van Utrechtsche poort ontving. Ook kon men van hier de schuit naar Utrecht nemen; het veer op die stad bestond reeds in de eerste helft der 16de eeuw, en van daar dat men gevelsteenen met de *Uiterse Schietschuit* op sommige punten in de oude stad terugvond, zooals in de Bethaniedwarsstraat.

Uiterlijk vertoonde zich de poort als een hoog, vierkant gebouw, tusschen de muren van het gordijn ingeklemd, met een koepeltoren op het massieve dak. Het gieten van de klok, welke in dien toren te hangen kwam, droegen Heeren Thesauriers aan den beroemden Hemony op. Een ooggetuige beschreef de poort aldus: „Van gebakken steen is zij meerendeels opgemurd, behalve van buiten waar zij een voorgevel heeft van grauwen gehouwen steen, naar de Dorische orde gebouwd en met een frontespice. Daarachter is een overwelfde doorgang van 18 voeten breedte, verstrekkende tot een gang voor dengene welke langs den bovenkant der wallen wandelt of de ronde doet, zoodat men om de poort te mijden niet behoeft van den wal af te gaan, maar onder die verwelfde boog zijn weg kan voortzetten. De geheele poort of doorgang van den eenen gevel tot den anderen is lang 60 en wijd 13 voeten, met een gewelf van steen gemetseld, waarin schotballen hangen die men in tijd van nood kan laten nedervallen. Het geheele gebouw is breed 46 voeten. Aan iedere zijde is een wachthuis, het eene voor de burgers (schutters) en het andere voor de soldaten (stadssoldaten) met steenen bogen overwelfd. Aan den buitenkant is de gevel met de stadsmuren gelijk en ineen verbonden, en met een kap van leisteen gedekt waaruit een sierlijk torentje steekt, voorzien van uurwerk en wijzers”.

De hoogte van het geheele gebouw tot aan 't haantje van den toren was 25 el; en ofschoon dit eene aanzienlijke afmeting was, de

naburige windmolen *de Leeuw* keek die Utrechtsche poort met glans over 't hoofd, want deze was nog 10 el hooger. Op bouwkundig schoon kon de poort niet roemen, zoo min als Stalpaert's andere poortgewrochten; toch waren er reizigers, die er mee ingenomen waren. Aldus H. Potter, de auteur van de *Reizen door Zuid Holland*, die haar echter zag toen de stadsmuur aan weerszijden reeds geslecht was en de poort vrij stond, tusschen het geboomte harer omgeving. In zijn reisverhaal leest men:

„Ik verliet de stad in den vroegen morgen en begaf mij buiten de Utrechtsche poort, om langs den Amstel mijne voorgenomen wandeling te beginnen. Trotsch en statig verheft zich daar de schoone Poort midden tusschen een sierlijk aangelegden tuin en den met jeugdig geboomte nieuwbeplanten wal; veel, zeer veel heeft het aanzien van den buitenkant der stad gewonnen sedert het afbreken der oude, nare vesten, vrolijk en bevallig lacht dezelfde thans aan en bekoort door schoonen, nieuwen aanleg, daar zij voorheen niets dan de toppen van eenige roodgepande daken boven een afzigtelijke muur vertoonde”.

Inderdaad stond er buiten de poort heel wat geboomte, dat echter gekapt moest worden toen hier het terrein werd aangelegd voor een nieuwe beestenmarkt. De kalveren uit de Kalverstraat, de schapen van het Schapenplein, de ossen van de Ossenmarkt en de varkens van de Varkenssluis waren in den loop der jaren al verder en verder uit de oude stad naar de grenskwartieren gedrongen. En 't liet zich hooren dat de dieren plaats moesten maken voor de menschen, maar 't geen de Amsterdammers griefde was, dat bij elke verhuizing de aan natuurschaar zoo arme omgeving hunner stad op nieuw een restantje daarvan moest inboeten. Geen Daniel Willink of Joannes Antonides, geen Wellekens of v. Winter, noch Jan Vos die er zijn „plantnimf” bij haalde, kon hun met de dichterlijke pasmunt hunner lokaal-poëzie die ravages vergoeden. Juist aan dien buitensingel, welken men aanving te „regulariseeren” en buiten de stadspoorten waren nog van die „boschaadjen” te vinden, waarover Amsterdamsche poëeten zoo gaarne uitweidden. Over het geboomte buiten de Utrechtsche poort zong Willink:

o Lieflyk Bosch, o schoone Poort,  
Hoe streelt gy myn gezigt en zinnen,  
o Ruime gracht, die mij bekoort,  
Elk uwer noodigt mij om binnen  
Of buiten Gysbregts steenen wal,  
Beschaduw van dat hoog boschaadje  
Uw roem te zingen, op 't geschal  
Van 't pluimgediert in dees Plantaadje.

Ook tusschen de poort en den Amstel bevond zich nog zulk een „plantaadje”, in den vorm van een „vermakelijk bosch”. Men kwam dan spoedig aan de vermaarde herberg *de Bereyvt*, van waar verscheidene jaagschuiten afvoeren, welke de beurtschipperij Haag, Rotterdam, enz. Er lagen toen nog vele buitenplaatsen en pleziertuinen langs den Amstel, en op feestdagen golfde de menschenstroom derwaarts grootendeels door de Utrechtsche poort. „Wij herinneren ons”, schreef v. d. Vijver in 1844, „hoe de amstelstroom met zijn gezin in de zogenaamde kroegjes langs den Amstelstroom zich des Zondagsnamiddags van zijn werk verpoosde met het eten van een scharretje en het drinken van een kannetje

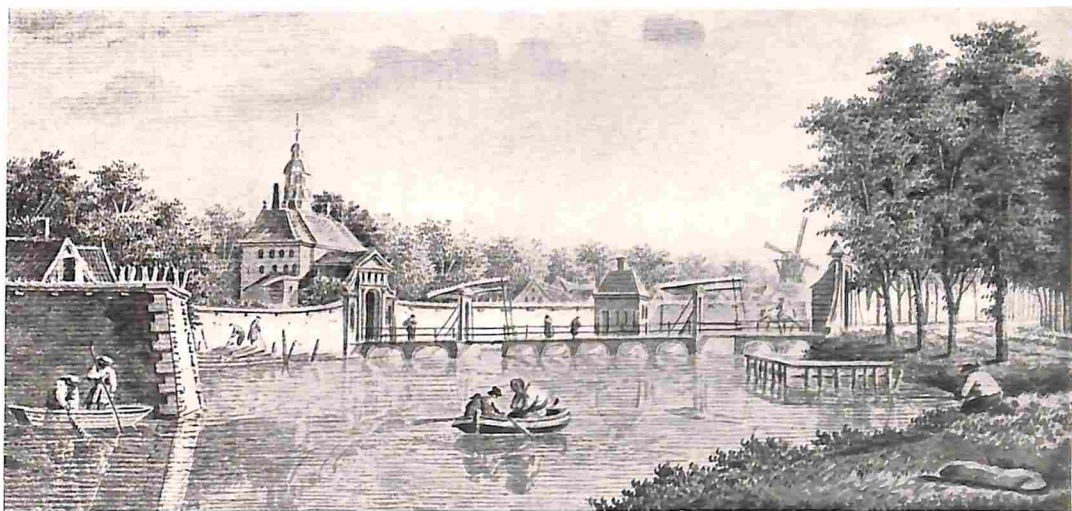


krachtig bier, dat nu niet meer bestaat en door vermindering van deugdelijkheid en verhooging van prijs, door landelijke en stedelijke belastingen, wel aanleiding kan hebben gegeven tot den lust om jenever te drinken".

De poort zag intusschen ook wel voorname, zelfs vorstelijke bezoekers, behalve de spanceerende handwerkersgezinnen. In 1769 b.v. vertoefde de stadhouder prins Willem V met zijn gemalin gedurende vier dagen te Amsterdam, welk verblijf door „uitbundige eerbetooningen en vreugdebedrijven, onder welke inzonderheid uitmuntte de pragtige illuminatie der geheele stad, en het talrijk Bal 't welk werd gegeven op de Zaal van 't Stadhuis, waarbij al wat aanzien en vermogen had tegenwoordig was en de kostbaarheid van kleedij en kleinoodiën bij het helder kaarslicht de oogen deedt scheemeren". Bij 't vertrek nam Zijne Hoogheid zijn weg door de Utrechtsche poort, en de stedelijke regeering deed hem tot buiten de poort uitgeleide.

De muren en bolwerken van Amsterdam waren reeds lang verdwenen toen deze poort nog stond, maar in het jaar 1859 kwam ook voor haar het einde. De omgeving was tijdens het Fransche bewind, en reeds daarvoor, in menig opzicht veranderd; het poorttafreet stond nu in een ander kader. In hoofdzaak een militair kader, want er waren tal van houten barakken, enkele van twee verdiepingen, opgetrokken die als kazernes voor ruitery en voetvolk werden gebruikt. Een daarvan was beschikbaar gesteld voor de garde van koning Lodewijk Napoleon; in een ander werden de eerste Amsterdamsche conscripts opgesloten alvorens zij, onder de kreten en verenschingen hunner bloedverwanten, de poort uitgedreven werden om bij de regimenten van Napoleon te worden ingedeeld. Een gedeelte van de geslechte stadswallen werd ingenomen door den tuin Flora, de vroegere buitenplaats *Amstellust* van Cornelis Munter. Van de vroegere veemarkten was alleen een kleine varkensmarkt overgebleven, waarvoor eene beperkte ruimte was gereserveerd. Een ander gedeelte van het ruime veld was als kermisterrein te beschouwen, waar het carroussel was geplaatst dat vroeger in de herberg *Moskou* aan den Outerwalerweg grooten toeloop had gevonden; waar nu eens een houten circus, dan weer een ambulante schouwburg te zien was. De Utrechtsche poort was nu, in 1859, bijna twee eeuwen oud en bouwvallig geworden. Echter was niet dit de reden waarom zij verdwijnen moest, maar de maatschappij van het Paleis voor Volksvlucht eischte haar op. In 1853 had deze hare eerste aanvraag gedaan voor het geheele terrein van circa drie bunders oppervlakte; eerst vijf jaren later was zij alle bezwaren te boven en kon met het groote werk beginnen. De tuin Flora werd onderhands gemijnd, de rechten van sommige molenaars op grond en water afgekocht, het eigendom van particulieren overgenomen. De meeste moeite had men nog met het Rijk, want dit was juist voornemens geweest om de bouwvallige militaire barakken door steenen kazernes te vervangen. Ook voor de zenuw der onderneming, het kapitaal, moest gezorgd worden, en liefst in de eerste plaats. „Ondenkbare moeite en aanzienlijke offers heeft het gekost", zoo schreef dr. Sarphati destijds, „om zoo ver te komen, terwijl de bezwaren zoo talrijk zijn geweest dat eene vijfjarige onderhandeling noodig was om die op te heffen".

Toch kwam \* de dag (7 Sept. 1858) waarop in tegenwoordigheid van den koning en de leden van het vorstelijk huis de eerste paal voor het Paleis voor Volksvlucht geslagen werd. En nu moest ten behoeve van het groote werk de poort ras verdwijnen. In openbare veiling gebracht werd zij voor de som van f. 10.650 aan de maatschappij toegewezen. In het begin van Februari 1859 werd met de slooping aangevangen, en het duurde nog vijf weken, alvorens de zware steenmassa geheel opgeruimd was. Amsterdam



AMSTERDAMSCH E POORTEN.

DE UTRECHTSCH E POORT IN DE ACHTTIENDE EEUW.

Naar de O.-I. inktteekening van T. Verrijck in het Stedelijk Archief, Amsterdam.

had weder een gedenkstuk van haar verleden verloren, maar ook in dit geval mocht men de regels van Schiller indachtig blijven:

Das Alte stürzt, es ändert sich die Zeit,  
Und neues Leben blüht aus den Ruinen.

(Slot volgt).

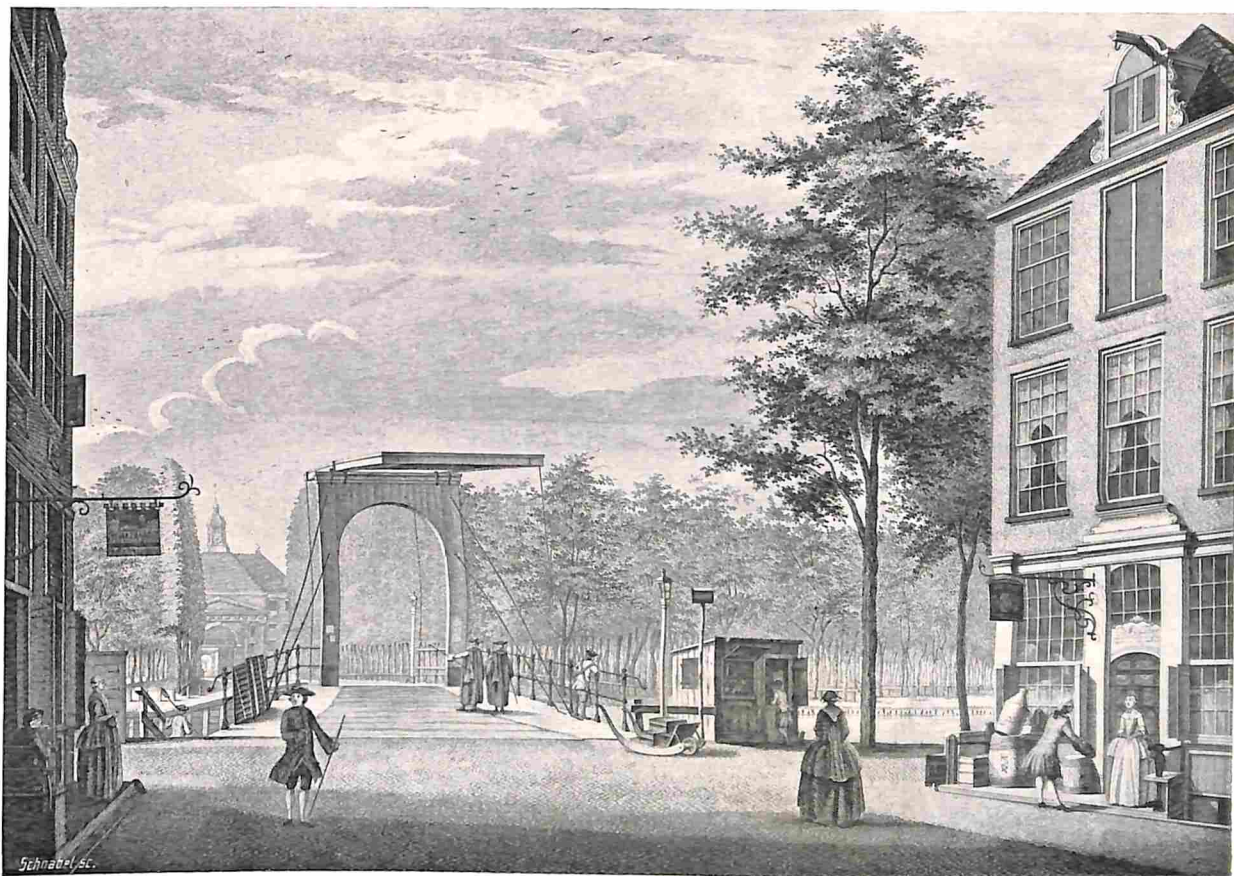
S. KALFF.

## MUSKUS.

De handel in muskus betreft zijn voorraden grootendeels uit Tachien-lu, een Chineesche stad, bekend als „de Tibethaansche poort". Jaarlijks exporteert men vandaar 3000 pond dezer sterkriekende stof, waarvan het grootste gedeelte naar Frankrijk gaat ter verwerking bij de vervaardiging van reukwerken. Vrijwel alle parfumerie toch bezit muskus als basis. Het vermogen van deze stof om zich zoo ver door lucht en vloeistof te verspreiden wordt aan radio-actieve eigenschappen toegeschreven en inderdaad is het juist dit vermogen, dat het vervoer van grotere hoeveelheden gevaarlijk maakt. Bij inboorlingen toch, die ginds pakken muskus dicht op hun lichaam vervoeren, doen zich vaak wonden voor, sterk gelijkend op blessuur door blootstelling van het lichaam aan te sterke radiumbestraling.

Muskus is een dierlijk product; mannelijke muskushertjes scheiden in een bepaald jaargetijde deze stof af in een klierzakje en het is geen wonder, dat bij de groote productie voor de wereldmarkt deze hertensoort zeldzamer wordt van jaar tot jaar, om eerlang geheel uitgestorven te raken. Tenzij natuurlijk beschermende cultuur tijdig ingrijpt.

G.



AMSTERDAMSCH E POORTEN.

DE UTRECHTSCH E POORT, VAN DE UTRECHTSCH E STRAAT AF GEZIEN.





Foto J. v. d. Veen.

CANADEESCHE POPULIEREN.

## DE KARAKTERISTIEK ONZER LOOFBOOMEN.

**O**VER de karakteristiek onzer loofboomen is veel te vertellen, zooveel, dat eene volledige behandeling der stof een onbegonnen werk zou zijn in de kolommen van een eenmaal per week verschijnend tijdschrift. Zoo iets is dan ook niet mijne bedoeling. Ik wil me hier enkel bepalen tot het uiterlijk van eenige loofboomen, zooals ieder wandelaar, die een geopend oog heeft voor het schoone en interessante, dat de natuur ons ongezoekt biedt, die op zijne wandelingen in het park, langs den buitenweg of in het bosch kan waarnemen.

De meeste menschen herkennen een boom aan zijne bladeren. Nietwaar, dat is eene gemakkelijke manier. Van geen twee boomsoorten zijn de bladeren gelijk, en, zoo ze al eens wat veel op elkaar gelijken, zooals die van plataan en eschdoorn, van walnoot en esch, dan is er toch licht een kenmerk te vinden, waardoor men spoedig tot de overtuiging komt, dat het de eene of de andere soort moet zijn.

Tegen deze manier van boomen kennen, kunnen echter twee overwegende bezwaren aangevoerd worden. Het eerste is, dat men zoo slechts in staat is, een bebladerden boom te herkennen, een boom in zijn zomerkleed, en dan nog alleen als men dichtbij genoeg is, om de bladeren aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen.

Het groote bezwaar is echter, dat een boom herkennen nog niet hetzelfde is als een boom kennen. Als ge een persoon wilt kennen, is het dan genoeg, dat ge weet, dat hij of zij steeds een bepaald gekleurd vest of een hoed van blauw fluweel met een witte veer draagt?

Welnu, de betekenis van den boom in het landschap hangt af van zijn totaalvorm, van den vorm van stam en takken, van de manier, waarop deze ten opzichte van elkaar geplaatst zijn, van den vorm der kroon, van de veranderingen, waaraan hij op lateren leeftijd onderhevig is, en ook, zeker, van de bladeren, doch meer van grootte en kleur der bladeren, van de dichtheid, waarmee ze over de kroon verspreid zijn, dan van den enkelen vorm.

Het uiterlijk van den loofboom kunnen we ons denken als bestaande uit in hoofdzaak drie factoren: de vorm van den stam, de vorm van takken en twijgen, en de bebladering. Onderling hebben deze drie zeker ook met elkaar te maken: een wijdvertakte kroon wordt gewoonlijk gedragen door een stevigen stam, bv. bij den beuk, terwijl de kleine, doorzichtige kroon van den berk genoeg kan nemen met een dunnen stam.

Dan is er nog een merkwaardig verband tussen onderlingen stand van stam en takken aan den eenen kant, en bladvorm aan den anderen, een verband echter, dat lang niet door alle natuurkundigen wordt beaamd, en dat zijne uitdrukking vindt in deze stelling: in 't algemeen is de totaalvorm van den boom in doorsnee dezelfde als de bladvorm.

Enkele voorbeelden zijn sprekend genoeg. Zet maar eens een lindeblad rechtop en ge hebt den vorm van een flink volgroeide linde. Ook een blad van den zwarten populier is in zijn smallen steel, zijne schuin omhoog gerichte, regelmatige nervatuur, zijn driehoekigen vorm een vrij getrouwe afspiegeling van den peppelvorm. Maar — haast nog meer voorbeelden zijn er, waarbij bedoeld verband ver te zoeken is: waar blijft het bv. bij eik en beuk?

Om nu de eerste twee der drie genoemde factoren afzonderlijk na te gaan, zijn we als vanzelf aangewezen op het winterjaargetijde, de beste tijd om met boomstudien te beginnen.

In een van de eerste jaargangen van de Levende Natuur geeft E. Heijmans eene determineerlijst ter herkenning van boomen en struiken in den winter. Hij gaat daarbij voornamelijk uit van

stand en vorm der knoppen. Deze factoren waren natuurlijk in dit geval noodig, waar niet alleen grootere boomen, doch ook struiken behandeld werden. Voor het herkennen der grootere loofboomen kan men echter zich veilig aangewezen rekenen op den totaalvorm, men kan dus determineeren op eenigen afstand.

Hoeveel verschil bestaat er al niet in de vormen der boomstammen! Ieder kent de zuilvormige fraaie beukenstam, zuilvormig niet alleen, omdat de oppervlakte door geen diepe insnijdingen wordt gegroefd, maar meer nog door het regelmatig ronde en de gelijkheid in dikte van den grond tot aan de kroon. De berkenstam, die ook ieder kent, is niet alleen veel knoestiger, vertoont veel meer de plaatsing, waar vroeger takken hebben gezeten, maar loopt bovendien merkbaar naar boven dunner toe.

De stam is meermalen een zeer sprekend herkenningsteeken. Dit komt, behalve bij de twee genoemde, ook uit bij eenige vertegenwoordigers van de populieren, speciaal bedoel ik de zilvertopulier en de canadeesche. De eerste heeft een meer grijswitte stam, de laatste is donkerder grijs, vooral op middelbaren leeftijd. Later krijgt de stam meer lengtegroeven.

Een groot verschil met deze maakt de stam van eiken, iepen, lindes en walnoten. 't Is meer de schors, zooals we die als regel bij de boomen kennen, voorzien van lange groeven in verticale richting, en kortere in horizontale. Vooral oude eikenstammen kunnen diepe groeven vertoonen, die, met bultige uitwassen, met grillige holten en wonden, en met een duidelijk vertoonen van de respectabele dikte der schors, aan de grijsaards in het eikenbosch het poëtische en eerbiedwaardige uiterlijk verleen, dat de belangstelling van alle natuurvrienden opwekt.

In 't algemeen kunnen we de schors beschouwen als eene soort opperhuid, die het houtgedeelte van den stam omgeeft. Bij knotwilgen kunnen we echter vaak zien, dat het houtgedeelte geheel is weggerot terwijl alleen een stuk schors nog omhoog staat en als basis dient voor een, zij het dan ook verminkte kroon.

Het mos vindt natuurlijk in de gerimpelde stammen een uitstekend steunpunt voor zijne teere worteltjes, vindt ook, vooral aan den zuidwestkant, een voldoende vochtigheid, en bedekt dan ook dikwijls de schors.

Van oude iepen bijvoorbeeld, kunnen de groote stamoppervlakten vaak met een kleurenrijk kleed van mos bedekt zijn. De eigenlijke kleur van den volwassen iepentronk is grijsgroen, doch waar het mos op de oude boomen parasiteert, kan de kleur lichtgroen en blauwgrijs, donkerbruin en zwart zijn.

De stamdoorsnee is in het algemeen een cirkel, doch hangt vaak af van den invloed van kroon of wortelgestel. Waar een sterke tak aangehecht is, vertoont zich vaak een uitwas aan den stam, die nog ver naar beneden doorloopt, eveneens kan zich boven een krachtigen wortel een richel aan den ronden stam vertoonen, die eenigszins te vergelijken is met de breed uitgebouwde muurstutten, zooals we die bij oude monumentale kerken kunnen vinden. Deze verdikkingen hebben inderdaad betekenis in de structuur van den stam, in zoover namelijk als ze de verbinding tusschen stam en bodem steviger maken en den weerstand van den boom tegen den wind bevorderen.

De insnijdingen in de schors loopen in 't algemeen verticaal. Echter slechts zelden volkomen. Volgen we eene insnijding in haar verloop, dan zien we, dat ze zich naar rechts of links buigt, zeer langzaam, doch regelmatig en steeds doorgaand. De Duitsche natuurkenner Alexander Braun leerde reeds eenige tientallen jaren geleden dat nagenoeg alle boomen een meer of minder duidelijk te voorschijn tredende spiraal van hun stam hebben gemaakt; niet alleen in de buitenste lagen van de inwendige, doch ook zich vertoonende in de vaatbundels en de weefselstructuur.

Aan het uiterlijk kunnen we, indien we er naar zoeken, deze spiraalwending vaak opmerken, doch dikwijls dringt ze zich van zelf aan ons op, bv. bij oude wilgen, die soms uitstulpingen vertoonen, of diepe groeven, die van beneden naar boven den stam als een wenteltrap om een uitzichttoren kunnen omgeven.

Deze vormafwijkingen van den stam, hoe belangwekkend ook om ze waar te nemen, zullen we echter verder laten rusten, omdat ze bij de herkenning van de boomsoort van ondergeschikt belang zijn. Alleen willen we nog even wijzen op een verschijnsel dat zich bij oude platanen o. a. veel voordoet, namelijk het zich aanmerkelijk verdikken van het onderste deel van den stam waarmee de boom zich als het ware steviger en solider aan den bodem verbindt.

Het meest wordt de bladerlooze boom gekenmerkt door den vorm van de kroon. De kroon, die bij geen twee exemplaren derzelfde boomsoort gelijk is, doch zich steeds als een resultaat van de innerlijke orde, die elke soort voor zichzelf er op nahoudt, onmiskenbaar uit. Die orde, die regelmaat, vindt haar oorsprong in de plaatsing der knoppen langs den tak. 't Is algemeen bekend, wijs geplaatste knoppen hebben met tegenoverstaande of kruis met afwisselend geplaatste knoppen, eerst een rechts, dan een links, daarna weer rechts enz. (iep, beuk, hazelaar, linde) en ten slotte de groote massa der boomen, die hunne knoppen schijnbaar zonder regelmaat, kris en kras, aan de takken hebben verspreid; verbinden we echter van beneden naar boven gaand, al die knoppen met elkaar, dan vormt die verbindingslijn een spiraal, welke een bepaalde regelmaat vertoont, die bij elk geslacht steeds terug komt.

Gelukkig zijn er uitwendige invloeden, die maken, dat niet alle



knoppen tot ontwikkeling komen, en dat niet alle twijgen tot even sterke takken uitgroeien. Daardoor erlangt elk individu, naast de nimmer weg te nemen herinnering aan oorspronkelijke regelmaat, een afwisselend uiterlijk, dat hij zich in den zwaren strijd om 't bestaan als iets eigens verwierf.

Bij de karakteristiek van elken kroonvorm terug te willen gaan naar de regelmaat in den knopstand, is voor den belangstellenden wandelaar wat omslachtig en bovendien overbodig. Door vergelijking van een aantal duidelijke vertegenwoordigers van verschillende boomsoorten treedt het eigenaardige direct op den voorgrond.

Bovendien is het niet alleen de plaats, waar alle takken hun oorsprong nemen, die den vorm bepaalt, ook de lengte, de doorbuiging, de taaiheid of de kracht, waarmee ze aan wind en regen weerstand bieden, en dan vooral de hoek, die elke twijg maakt met den tak, waaruit ze te voorschijn komt, hebben daarop een duidelijken invloed.

We hebben nu genoeg van algemeene regels die steeds een zekere droogheid hebben, en willen liever de boomvormen op onze wandeling zelf bekijken. De meest algemeene soorten zullen we natuurlijk het eerst ontmoeten, maar als we er een tiental kennen, letten we vanzelf op de anderen. Ons doel is dan ook niet om alle boomen te kennen, maar om ons te gewennen aan het stellen der vraag: „wat is dat voor een boom?”

Het antwoord vinden we dan van zelf.

Om te beginnen beschouwen we vier volgroeide boomvormen: iep, beuk, eik en acacia. (Zie de afb. op blz. 153).

De iep vormt een rechten stam, die gewoonlijk eerst op vrij groote hoogte de stevige takken draagt. Deze richten zich eerst schuin omhoog, nemen daarna een meer horizontalen stand en buigen zich bij oudere boomen ten slotte naar beneden. Naarmate zich omhoog meerdere takkenstelsels vormen, vaak op eenigen afstand van de lagere, ontstaat een fraai ingesneden kroon. De onderste takken buigen hunne uiteinden dan naar beneden en dragen aan de elastische twijgen de breed zich uitbreidende horizontale bladerstelsels, die doen denken aan reusachtige veeren.

Ieder die het fraaie en stemmige van onze oud-Hollandsche stadsgrachten waardeert, kent het aandeel dat de iepen met hunne overhangende takken hierin hebben.

Doch ook het hoogere gedeelte van de kroon heeft iets karakteristieks, dat haar van andere boomen duidelijk onderscheidt. De dikwerf met fraai gebogen lijn, omhoog rijzende takken, splitsen zich geleidelijk in kleinere twijgen, steeds weer, tot eindelijk aan den omtrek van den boom geen enkele tak meer afzonderlijk te onderscheiden is, doch het geheel zich oplost in een dicht gewirwar van kleine twijgjes. Hierin ligt een zeer duidelijk te voorschijn komend verschil met bijv. beuken- en eikenkronen. De takken van den beuk — ik kom hier meteen op terug — blijven met de erbij behorende twijgjes meer een apart geheel, dat zich niet zoozeer vereenigt met de vertakkingen van hunne soortgenooten van denzelfden boom, terwijl de vertakking van den eik, hoe grillig, veel minder fijn is en dan ook nimmer zoozeer den indruk maakt van een fijn netwerk.

De beukenstam, die naar we reeds opmerkten, op zichzelf een herkenningsteeken is, loopt evenals die van den iep, duidelijk door. Hij draagt een schermvormig twijgestelsel, de zijtakken staan dicht op elkaar en loopen tot den rand van de kroon door, elk natuurlijk omgeven door de kleinere vertakkingen, die toch den indruk maken van met den hoofdtak in dezelfde richting te loopen. Ook de beuk vormt, zooals de iep, fraaie breede twijgestelsels aan de ver uitstaande takken, die in den zomer met hun schaduwgevend groen menigen straatweg verfraaien. De fraaiste onzer Nederlandsche lanen bestaan dan ook uit beuken; we noemen de meest bekende, de Middachter allee, doch er zijn tal van beukenlanen, die hoewel minder bekend, een nagenoeg even imposanten indruk van stemmingsvolle schoonheid geven.

Is de beuk in welonderhouden toestand bekend om zijn zuilvormigen stam, wanneer hij meer aan zichzelf overgelaten is, vertoont hij in dit opzicht veelvuldige afwijkingen. Een beuk op de ruimte, die voor het opnemen van licht geen last heeft van naburen, begint op geringe hoogte reeds aan de kroonvorming. Hij vormt dan vaak een gedrongen kroon, die beter weerstand kan bieden aan de over de vlakte met groote kracht aangierende winden.

Andere beuken splitsen hun stam zoodra ze uit den grond komen, in twee, drie of meer even sterke armen en zoo ontstaat vaak een wonderlijk complex van samengegroeide boomstammen.

Is dus de beuk duidelijk te onderscheiden van den iep, de eik geeft ons weder een nieuw beeld, dat in belangrijke mate van deze beide afwijkt. De stam van den eik is wel het ruwste, het grilligste en meest gegroefde, wat in dit opzicht in de natuur te vinden is. Vooral oude eiken hebben soms knoestige, bultige stammen, die eerder aan rotsen doen denken dan aan een plantaardig gewas. De kroon is van grooten omvang, ontwikkelt zich niet zoo zeer in de hoogte, als wel in de breedte. De takken zijn grillig gebogen, soms vrijwel onder een rechten hoek. Ze vormen een groot aantal knoppen, waarvan die, welke toevallig in de gunstigste omstandigheden verkeerden, aan den verderen groei meewerken, wat de grilligheid der vertakking helpt bevorderen. De bladeren laten, ook als ze reeds verdord zijn, geheel los, zoodat in den winter een eikenkroon maar zelden geheel bladerloos is. De eik vormt daarbij een losse kroon, die hem direct doet denken als een lichteischende boomsoort. Jonge eiken vormen

vaak hooge rechte stammen, die dan in den winter als een spil de verschillende gedeelten van den kroon, elk bestaande uit een paar forsche takken met hunne twijgen, met elkaar verbindt, echter zoo, dat er tusschen die gedeelten meerdere of mindere ruimte blijft bestaan.

Oude eiken vormen vaak op geringe hoogte aan den stam dikke zijtakken, die in schier horizontale richting ver zich uitbreiden. Ze zijn haast even forsche als de hoofdstam en vormen met hun bijbehorend takkenstelsel, als het ware een boom afzonderlijk.

Als een ware lichteischende boomsoort doet zich de acacia kennen. De boomen hebben vaak eigenschappen, die aan menselijke karaktertrekken doen denken. Sommige menschen met sterke karakters blijven zichzelf steeds gelijk, hun humeur is hetzelfde of de zon schijnt of zich donkere wolken samenpakken, anderen zijn in hun stemmingen en voorkomen in hooge mate afhankelijk van de levensomstandigheden. Zoo is het eveneens met de boomen.

Een beuk en een eik zijn indrukwekkend, onder wat omstandigheden men hen plaatst. De acacia daarentegen is bang voor de ernstige schaduwen, hij heeft voor zijn bestaan een zonnige lucht noodig, en indien hem dat onthouden wordt, wringt hij zich in bochten, strekt zijn armen uit in de richting van het licht en is, in zijn schuin opgericht stand en ingesneden, in ééne richting groeiende kroon, het beeld van iemand, die hevig verlangt naar, en smeekt om gunstiger levensomstandigheden.

De stam splitst zich gewoonlijk spoedig in twee of meer hoofdtakken, soms groeien in den grond af direct eenige stammen naast elkaar omhoog, toch bij het begin nog een geheel vormend, en elk zich langzamerhand oplossend in een los, onregelmatig twijgestelsel. Dit breidt zich uit in de breedte en vormt een plat vlak van onregelmatige, korte, sterk gebogen takjes. In tegenstelling met de platte twijgestelsels van beuk en iep is bij de acacia duidelijk het onregelmatige, sterk gebogene in de vertakking te herkennen. Het hout is bros, de takken vallen dan ook licht af onder invloed van wind of gebrek aan licht. Daardoor ook krijgt de boom een grillig uiterlijk.

De stam van den acacia is diep en ruw gegroefd. Die groeven begrenzen verhoogingen van de schors, die als breede, onregelmatige lijsten naar boven loopen.

De samengestelde bladeren met de kleine ovale blaadjes vormen een loof, dat past voor een boom, zoo grillig, zoo teer van constructie als de acacia. Het is van een zacht groen en vormt nergens eene dichte massa, de kroon van den boom is ook in den zomer doorzichtig, zooals een lichteischende boomsoort past.

De peulvruchten kunnen in den winter nog veelal dienen om den boom te herkennen, daar ze nog lang, soms tot het voorjaar, aan de twijgen hangen.

De hangende bloemtrossen der acacia behooren tot het mooiste wat de boomen ons aan bloesems vertoont.

Een enkele maal heeft een boom een kenmerk, dat zoo duidelijk in het oog springt, en dat van zoo algemeene bekendheid is, dat



Foto J. v. d. Veen.

DE KARAKTERISTIEK ONZER LOOFBOOMEN.  
KNOTWILGEN.



schier iedereen met dat kenmerk op de hoogte is. Wie weet bijvoorbeeld niet, dat de berk een witten stam heeft? Deze algemeene bekendheid van den boom maakt dat we niet behoeven te zoeken naar meerdere kentekenen, al zijn die dan ook veelvuldig voorhanden. Op twee dingen moeten we echter even de aandacht vestigen, op de beteekenis van deze kleur van den stam voor het landschapsbeeld in de eerste plaats. Wanneer we nagaan dat de kleuren van alle andere stammen, zelfs die van beuk en abeel, iets grauw en donkers hebben, begrijpen we direct, dat de berkenstam voor het landschap van groote decoratieve beteekenis moet zijn.

Reeds in den zomer komt dit uit. Een paar berkenstammen tegen een groep van donker geboomte komen fraai uit, een berkenlaantje, als een rij slanke, witte zuilen, dragende het fijne lichtgroene loof, bied zich als vanzelf aan als onderwerp voor den schilder of fotograaf.

Maar nog sprekender is de berkenfiguur in den winter, in den sneeuwloozen, vorstloozen, mieserigen winter, die het Hollandsche donkere jaargetijde soms zoo troosteloos kan maken. Alle kleur in bosch en park is dan verdwenen. Alles is grauw. Alleen het groen van de naaldbomen, al is het dan ook haast het donkerste loofgroen, dat we kennen, heeft nog iets van een vroolijker kleur. Dan ineens ziet uw oog tusschen al die grauwe tinten de helle kleur van een paar slanke berkenstammen. Bescheiden zijn ze in hun vorm, een dunne stam, een doorzichtige, sterk ingesneden, kleine kroon met de haast draadvormige twijgjes, maar helder vroolijk is hun kleur, de eenige herinnering aan den rijkdom van kleur, die het bosch in zijn besten tijd, in den tijd van ontwakend leven, van zonneschijn, en tientallen tinten van uitlopend groen, zoo aantrekkelijk kan maken.

Iets anders, dat in den berk karakteristiek is, is de kroonvorm. Reeds bij de acacia wezen we op de ingesneden, ijle kroonvorm als het kenmerk van den lichteischenden boom. Het meest volmaakte type hiervan is wel de berk. Reeds de stam vormt zich, soms recht, soms gebogen, doch steeds naar de zijde, vanwaar het meeste licht komt. De hoofdtakken zijn dik en loopen schuin opwaarts, de twijgen zijn fijn en dun en hangen soms als draadjes naar beneden. De kroon is soms rond, gewoonlijk iets langwerpig, doch steeds klein, ijl en ingesneden. De twijgen dragen in den winter aan het einde bij tweeën of drieën de mannelijke katjes, de vrouwelijke komen in het voorjaar tegelijk met de teere groene blaadjes te voorschijn.

Een andere boom, die gemakkelijk aan zijn stam te herkennen is, is de plataan. Deze werpt zijne schors in vrij groote platen af. De binnenste schorslagen, die geel of grijswit zijn, komen dan te voorschijn. Stam en hoofdtakken zijn dan ook, vooral in den herfst en winter, bont gevlekt.

Ook de plataan is een lichteischende boomsoort, en draagt een ingesneden kroon. De stam loopt tot boven door, de takken zijn hoekig en bochtig en lossen zich ten slotte op in een groot aantal twijgen, die olijfgroen gekleurd zijn. In den winter kan men de zaadbolletjes als ronde kogeltjes aan de twijgen vinden.

De plataan wordt in den laatsten tijd veel als straatboom aangeplant en leent zich daarvoor uitstekend. Hij is niet zoo donker als iepen en linden, ook de bladeren, hoewel groot, zijn lichter van kleur, vooral aan den onderkant. De boom heeft daardoor wat vroolijker uiterlijk. De bladeren zijn handvormig gelobt en gelijken veel op die van den eschdoorn.

De eschdoorn of ahorn komt veel in onze parken en tuinen voor en is, behalve door zijne bladeren, bekend door zijne tweevleugelige vruchten, die in den zomer uit de kroon komen dwarrelen. In den winter is de boomvorm niet zoo gemakkelijk te herkennen als de reeds genoemde. De takken staan min of meer horizontaal en geven den boom daardoor, vooral op jeugdigen leeftijd, een pyramidevorm. Later buigen de onderste takken zich naar beneden, terwijl de hoogere takken zich meer opwaarts richten.

De vertakking gaat niet sterk door. We krijgen daardoor aan den omtrek van den boom een groot aantal lange takken, die, en dit is een eigenaardigheid, waaraan de eschdoorn te herkennen is, bezet zijn over de geheele lengte met een aantal korte takjes, die op regelmatige afstanden bij tweeën of drieën uit den tak ontspringen. Ze zijn, evenals de hoofdtak, afgesloten door een stompe, eironde, helgroene eindknop.

We willen thans nog in <sup>\*</sup> <sup>\*</sup> <sup>\*</sup> kort den vorm nagaan van linde, esch en kastanje, en ten slotte twee boomsoorten, die in ons waterlandje zich bij uitstek thuis gevoelen, wilg en populier, in hun verschillende vormen iets nader beschouwen.

De linde zal ieder in den zomer direct herkennen aan haar fraai regelmatig hartvormig blad, en ik mag daar wel bijvoegen, in de maand Juli ongetwijfeld aan den zoeten geur van haar bloesem. Het is een eigenaardig feit, dat, terwijl de Nederlandsche spraak kunst alle boomen-namen voor mannelijk verklaart, het spraakgebruik voor dezen meest bekenden en meest met het volksleven saamgeweven boom de vrouwelijkheid opeischt. Zelfs de gril-

lige, coquette berk, die in zijn vorm ongetwijfeld iets teers tot uiting brengt, heeft men zonder protest met een mannelijken naam laten noemen. Heeft het volksbewustzijn, gedachtig aan de rustige poëzie, die van de linde uitgaat, aan de kalme, vreedzame zomeravonden, als de zware bloesemgeur uit de volle kroon neerdaalt, den boom eene innigheid toegedragen, die slechts een vrouwelijk wezen past en zodoende tusschen de mannelijke boomen-namen, de linde met een vrouwelijken naam willen noemen? Hoe het zij, de linde heeft zich steeds in de groote belangstelling van het volk mogen verheugen.

Zoals we reeds eerder opmerkten, is de linde een van die boomen, die den regel illustreeren, dat de boomvorm in 't algemeen eene afspiegeling is van den bladvorm. De stam is recht en loopt tot boven in de kroon duidelijk door, de takken die zich reeds laag aan den stam beginnen te vormen, breiden zich op regelmatige wijze naar alle zijden uit overeenkomstig de nervatuur van het blad. Ze hebben eene neiging om zich vlak schermvormig te ontwikkelen, wat verband houdt met de zeer regelmatig afwisselend geplaatste knoppen. De vorm dezer hoofdtakken heeft iets zeer eigenaardigs, waardoor de linde gemakkelijk van andere boomen te onderscheiden is. Hun richting is aanvankelijk schuin omhoog, in het midden buigen ze door en richten zich vervolgens boogvormig naar beneden. Ook bij jongere takken is deze vorm vaak duidelijk waar te nemen.

De linde draagt van hare meerdere intimiteit met het geslacht mensch soms de onmiskenbare teekens, niet zeer tot haar voordeel. Wie kent niet de boomvormen, dicht bij woningen groeiend en gedwongen, om zich enkel uit te breiden in ééne richting, evenwijdig aan een muur? De bewoners beschouwen zoo'n boom als een zonnescherm, dat ze naar willekeur kunnen vervormen, dat niet te dicht mag groeien, dat de ramen voldoende tegen de zomerzon moet beschermen en bovendien nog als versiering dienst moet doen. Inderdaad is de linde, met den wilg, een der beklagenswaardigste slachtoffers van de zucht der menschen om den baas te spelen.

Een andere vorm van de linde, die veel voorkomt, ontstaat door de splitsing van den stam in een aantal evenwijdige hoofdtakken, die recht omhoog loopen en zich op de gewone wijze in kleinere takken oplossen.

Twee boomen, wier <sup>\*</sup> <sup>\*</sup> <sup>\*</sup> uiterlijk in den winter eenige overeenkomst vertoont, zijn de wilde kastanje en de esch. In den zomer zal niemand ze met elkaar verwarren. De fraaie handvormige zeven-deelige bladeren van den kastanje zijn genoegzaam bekend, die van de esch zijn oneven geveld en bestaan uit gewoonlijk elf ongesteelde lancetvormige blaadjes.

De esch in bladerloozen toestand is een lange, slanke figuur. De stam is regelmatig rond, draagt de takken vrij hoog boven den grond en loopt tot boven door of splitst zich in eenige omhooggerichte takken. Deze dragen horizontaal afstaande hoofdtakken, die zich sterk splitsen, de uiteinden richten zich dan weer omhoog. Op lateren leeftijd buigen de takken soms zeer diep door, doch richten dan toch de uiteinden steeds op. Men krijgt zoo bij de esschen soms merkwaardige, kandelabervormige takkenstelsels. De einden

der takken zijn vrij dik, de kruiswijs tegenover staande knoppen zijn ingeplant op verbredingen van den tak, die daardoor een onregelmatigen vorm vertoont. Het einde der takken is afgesloten door een stompen knop, waarnaast aan weerszijden nog vaak twee kleinere knoppen zijn ingeplant.

De kastanje heeft vooral in de jeugd een meer piramidale kroon: de takken loopen regelmatig flauw omhoog en vertakken zich weinig. Later wordt de vertakking sterker en de vorm der kroon dus meer gevuld. Ook de takken van den kastanje buigen op lateren leeftijd meer door en richten steeds de einden weer eenigszins omhoog, hoewel niet zoo sterk als bij de esch. Intusschen is er een duidelijk waarneembaar verschil. De takken, die ook stevig zijn, eindigen in een of twee dikke, puntige knoppen, die niet als bij de esch, op een dikker gedeelte van de twijg zijn ingeplant. Vooral in het voorjaar tegen het uitloopen zijn deze knoppen gezwollen, kleverig en glinsterend, soms 15 millimeter in doorsnee en 25 millimeter lang.

De kastanje wordt tegenwoordig vaak als straatboom gebruikt en heeft als zoodanig zekere voordeelen. De bladeren zijn fraai gevormd en blijven niet lang in het najaar aan de boomen hangen. Na een flinke nachtvorst in November laten soms heele rijen kastanjes hunne bladeren alle tegelijk vallen. De boom bloeit zeer fraai, in Mei is de kastanjebloesem met zijn fraaie opstaande kaarsjes eene versiering van menige straat.

Zoo fraai als de kastanjebloesem, zoo weinig opvallend is de bloei van de esch. De bloesems van dezen boom zijn onaanzienlijk en bezitten geene omhulsels. Het zijn kleine roode of bruine knopjes, op groene stelen en in pluimen aan de uiteinden der takken geplaatst. Ze vallen nog eenigszins in het oog, doordat ze aan de kale takken zitten; eerst later komen de bladeren uit.

Tot nogtoe gaven we van elk <sup>\*</sup> <sup>\*</sup> boomgeslacht een algemeene karakteristiek. Bij twee geslachten gaat dit echter minder goed



Foto J. v. d. Veen.

DE KARAKTERISTIEK  
ONZER LOOFBOOMEN.  
WILG IN DE UITERWAARD.





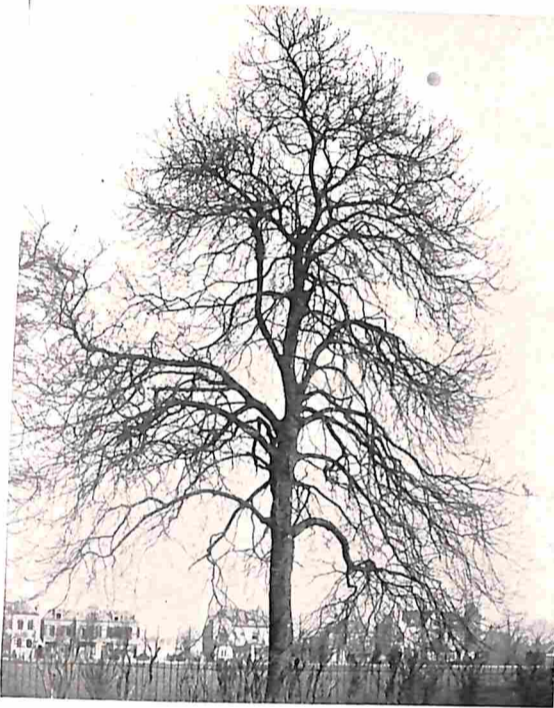
EIK.



ACACIA.



BEUK.



WILDE KASTANJE.



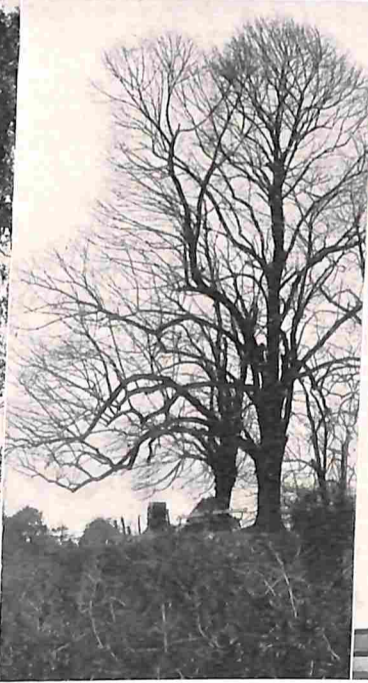
PLATAAN.



ESCHDOORN.



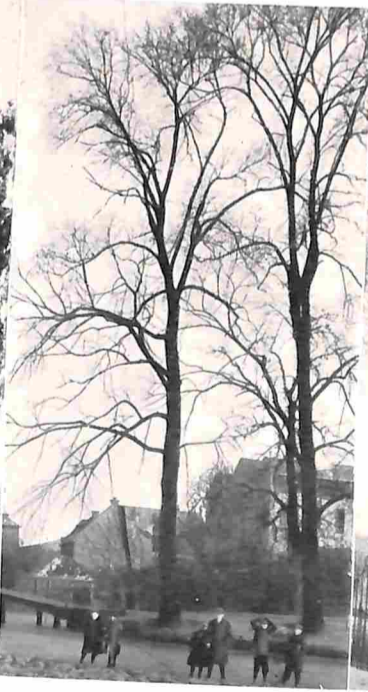
Foto's G. v. d. Veen.  
BERK.



LINDE.



ITALIAANSCH POPULIER.



IEP.

DE KARAKTERISTIEK ONZER LOOFBOOMEN.



ESCH.

en wel hierom, dat ze in onze echt Hollandsche lage landen onder zoovele verschillende vormen voorkomen dat ze moeilijk met elkaar vergeleken kunnen worden. Vooral is dat het geval met

de populieren, die met de wilgen tot de familie der Wilgachtigen worden gerekend.

De wilg is wel de echte bewoner van het waterrijke polderland



en de uiterwaarden. Aan de oevers onzer rivieren groeit als struik veelvuldig het kattenhout, *Salix fragilis*, eene wilgensoort met brosse takken, die licht afbreken, met den stroom meedrijven en zich gemakkelijk op een andere plaats weer planten. Gewoonlijk vormt deze soort geen hooge boomen. Toch schiet ze hier en daar op de uiterwaard wel omhoog tot een boom van 10—15 meter. De onregelmatige kroon, die er uitziet, alsof hier en daar willekeurig een gedeelte weggenomen of een tak afgebroken is, de kromme, grillig vertakte stam, de onder een scherpen hoek opgerichte hoofdtakken, de bezemvormige takkenstelsels, dat alles kenmerkt de eenzame boomfiguren, die de eentonigheid onzer uiterwaardsche weiden breken. In den winter bij hoogen rivierstand omspoelt het water geheel of gedeeltelijk den korten stam, en heft de boom zijn grillig takkengestel boven den vloed.

De bladeren zijn als alle wilgenbladeren langwerpig, ongeveer 5 maal zoo lang als breed, ze zijn onbehaard, van boven glanzend donkergroen, van onder matgroen.

Onder de meer dan vijftig verschillende wilgensoorten, waarbij dan nog een aantal overgangsvormen komen, zijn er slechts een paar, die inderdaad een flinken boom vormen. Misschien is er geen boomgeslacht met een zoo verschillend uiterlijk, begrensd als het is tusschen de reuzenvormen der Fransche witte wilgen, die, naar men beweert, 35 meter hoogte kunnen bereiken, en de kruipwilgensoorten, die o.a. in de Alpen, zich nauwelijks meer dan eenige centimeters boven den bodem verheffen.

We willen hier nog den vorm nagaan van den witten wilg, *Salix alba*, die met de genoemde soort *fragilis*, hier te lande flink opgeschoten boomen levert. De takken van den witten wilg zijn niet bros gelijk die van het kattenhout, hij vormt daarom ook een regelmatig kroon en wordt hooger.

De stam kan een flinken omvang bereiken en vormt zich veel rechter en forscher dan bij de vorige soort. De takken gaan gedeeltelijk recht omhoog, gedeeltelijk onder een scherpen hoek. Daardoor is de kroonvorm in den aanvang langwerpig, later, als de takken iets naar horizontale richting neigen, meer afgerond, meestal sterk ingesneden. De twijgen zijn geel of bruinachtig getint. Dit vooral kan gelden als een gemakkelijk herkennings-teeken van den wilg. De wilgenroeden, ook van de lager groeiende soorten en vormen, vertoonen in de nevelen van het koude jaargetijde een eigenaardig bruinen glans, die soms bij lange rijen knoten of struiken als een sluier over het boomensverschiet kan hangen.

De bladeren zijn zeer lang en smal, de lengte is ongeveer achttmaal zoo groot als de breedte, ze loopen boven en beneden spits toe en zijn in de jeugd zijdeachtig behaard. Later is de kleur aan den bovenkant lichtgroen, van onder zijn ze van zilverachtige haartjes voorzien.

't Is jammer dat men niet vaker de witte wilg volop laat groeien en zich tot een normalen boom ontwikkelen. Meest komt hij voor als de bekende knotwilg, vooral langs weilanden. Men bereikt hiermee ten eersten, dat de wilgenroeden langer, forscher en regelmatig groeien en ten tweeden, dat de boer op zijn weiland niet te veel last heeft van schaduw.

Knotwilgen kunnen met hun grillige, vreemde vormen, hun massieve stammen, dikke koppen en ronde bezemkronen, soms met halfvergane, vreemdgewrongen, holle of bultige boomtronken, inderdaad bijdragen tot de schilderachtigheid van het landschap. Ze komen dikwijls voor in gezelschap van knotelzen. Dan kan men opmerken, dat wilgen als knotboomen veel mooier vormen geven dan elzen. De stammen der elzen blijven veel dunner, de

kop wordt niet zoo massief en de kroon is minder regelmatig. Bovendien zijn de elzen te herkennen aan de elzenproppen, die men bijna altijd aan den boom kan vinden.

Ook de populieren zijn <sup>\*</sup><sup>\*</sup><sup>\*</sup> die we voornamelijk in de lage landen moeten zoeken. De meest verbreide zijn de canadese en de zwarte populier. Deze twee komen in uiterlijk zeer veel met elkaar overeen. Om ze te onderscheiden moet men gewoonlijk zijn toevlucht nemen tot minder opvallende kenmerken, zooals de aanwezigheid van kurklijsten op de twijgen, waardoor deze bij de canadese populier een meer onregelmatige, bij de zwarte peppel een ronder, gladder oppervlakte hebben. De totaalvorm is vrijwel dezelfde. Het zijn regelmatige boomfiguren. Wanneer kinderen een boom willen teekenen, trekken ze een lijntje dat recht op staat en voorzien het aan weerskanten van schuin oplopende regelmatig naar boven korter wordende takken, tot de kroon min of meer een gelijkzijdige driehoek vertoont. Welnu, een vijftienjarige canadese peppel lijkt wonder veel op deze primitieve tekening. De stam is opvallend recht en regelmatig, soms geheel of gedeeltelijk grijsachtig, glad en vrijwel rond. De onderste takken ontspringen onder een hoek van 45 à 90 graden, de hoogere onder een kleineren hoek en ze vertakken zich weer op dezelfde manier als de stam.

De twijgen zijn bruin en knoepig, de knoppen lang, lichtbruin en kleverig. De bladeren hebben denzelfden vorm als de kroondoorsnee, ze gelijken een driehoek. Ze hebben een langen, dunnen steel, die hun veel beweging toestaat, zonder dat de takken er mee gemoeid zijn; een peppelkroon, door den wind in beweging gebracht, is daardoor een merkwaardig verschijnsel. Terwijl de kroon in haar geheel vrijwel denzelfden vorm behoudt, beweegt elk blad zich voortdurend heen en weer. Daardoor wordt een eigenaardig ritselend, haast spookachtig geluid veroorzaakt. Een ander lid der familie, de ratelpopulier, dankt zijn naam aan deze luidruchtigheid. Zijne bladeren zijn rond met gegolfden rand en zitten aan lange zijdelings samengedrukte stelen.

We zien hier bij twee boomsoorten, wilg en populier, die beide als lichteisende boomen liefst een vrije standplaats hebben, twee verschillende wijzen, waarop aan den wind weerstand geboden wordt, en die op het uiterlijk van den boom van grooten invloed zijn. De wilgenroeden zijn taai en buigzaam, de wilgenkroon, door den wind bewogen, geeft mee en zwiept in haar geheel heen en weer, de peppelkroon behoudt haar uiterlijken vorm en plaats, en beweegt onophoudelijk hare bladeren.

Voor de canadese populier wordt veel aangeplant. De boeren in de Betuwe beweren: „een peppel groeit ieder jaar een gulden” en bedoelen daarmee, dat een peppel na twintig jaar door de klompenmakers met twintig gulden betaald wordt. Of deze rekening precies sluit, kan ik niet beslissen, doch het is een feit, dat de canadapeppel snel groeit.

Meermalen wordt de canadapopulier als knotboom behandeld, doch hij leent zich voor deze vormverkrachting minder goed dan de wilg, en bij alle verscheidenheid van vorm, die de populieren bieden, staan er geen twee zoo ver van elkaar als deze schamele figuur en de torenvorm van den Italiaanschen populier, die voor velen de populier is.

Deze is in vele opzichten een merkwaardige boom. Loodrecht staat zijn stam omhoog en de takken nemen denzelfden stand aan. Geen onzer inlandsche boomen herkent men aan den vorm op zoo'n grooten afstand. Terecht merkt een Duitsch natuurkundige op: „gelijk torens eene stad, zoo versieren en verlevendigen deze populieren het eentonige landschap van de vlakte”. Deftige boomen zijn het, ze doen denken aan menschen met zwarte gekleede jassen en hooge hoeden, ze doen niet mee aan de hartstochtelijke bewegingen der andere boomen, als de wind hen aanvalt. Ze mompelen dan slechts dezelfde onheilspellende klanken als de andere leden der familie. De wind trekt zich van hunne deftigheid niets aan, de takken die niet willen buigen, knapt hij af. Daardoor worden de populierentoppen gewoonlijk ijl en vertoonen soms heele gaten.

De mooiste populierensoorten zijn de abeelen. De zilverpopulier valt vooral op door het fraaie viltige wit van den onderkant zijner bladeren. In totaalvorm lijkt hij veel op den canadapopulier; daar hij minder lichteisend is, wordt de kroon echter meer gevuld, de schors is witachtig grijs.

De grauwe populier of abeel is een overgangsvorm tusschen den zilver- en den ratelpopulier en vereenigt in velerlei opzichten de eigenschappen der beide boomen. De achterzijde der bladeren is viltig, doch minder wit dan bij den zilverpopulier en de vorm houdt het midden tusschen de fraaie handvormige bladeren van den sneeuwabeel en de ronde van den ratelpopulier.

\* \* \*

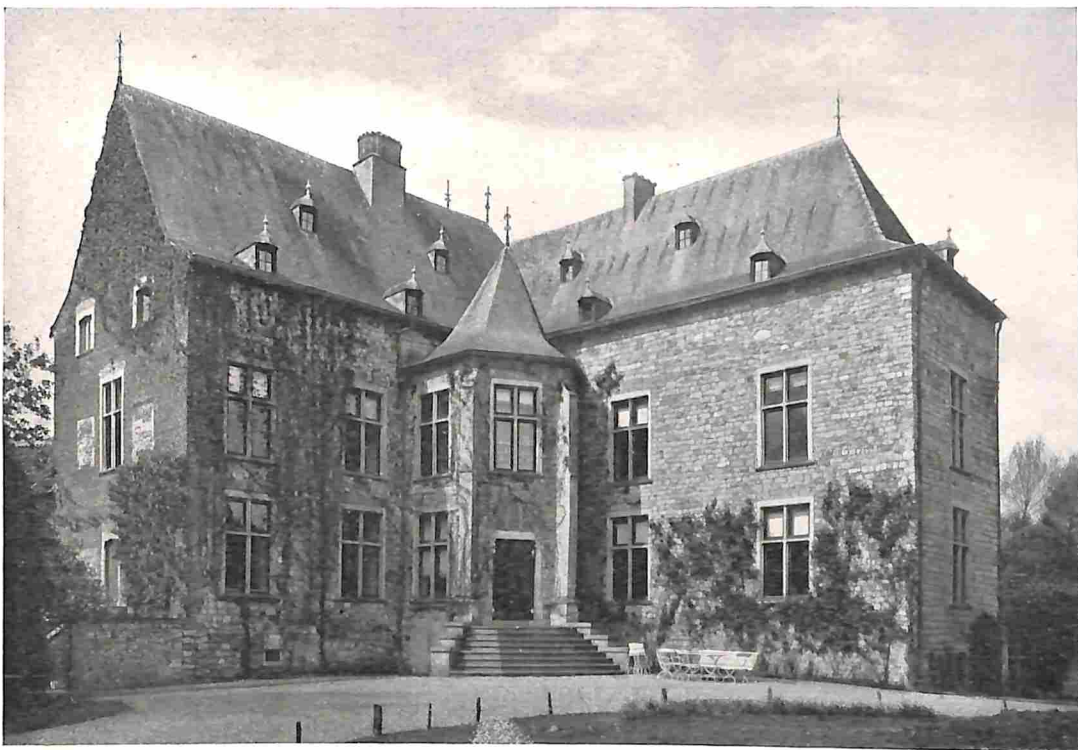


Foto C. Steenberg.

HET KASTEEL TE WITTEM, ZUIDZIJDE,  
MET IN DE ACHTTIENDE EEUW AANGEBOUWD PORTAAL



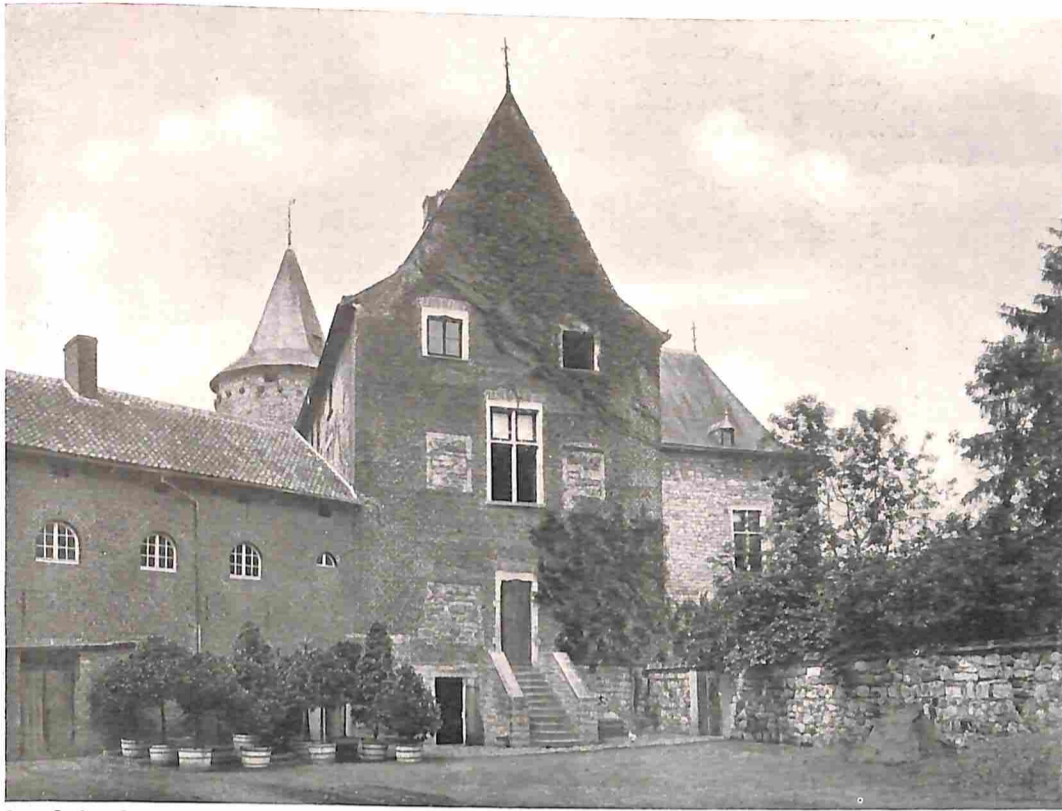


Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL TE WITTEM, GEZIEN VAN HET ZUID-WESTEN.

Indien ik in de voorafgaande regelen eenige meerdere belangstelling mag hebben gewekt voor de velerlei vormen, waaronder de loofboomen zich in den zomer, maar vooral in den winter, aan onzen blik vertoonen, dan acht ik mijn doel bereikt. Een volledig overzicht van alle voorkomende boomen te geven, ligt natuurlijk ver buiten mijn bestek. Intusschen zal de natuurliefhebber, die de tien meest voorkomende boomsoorten gemakkelijk herkent, zelf verschillen genoeg opmerken en genoeg oog krijgen voor het eigenaardige van nog onbekende vormen, om aan de hand van eenig werk op dit gebied, zijne kennis naar eigen believen uit te breiden.

Rossmässler verhaalt, hoe hij met de kunstenaars Heijn, Krause en Neumann meer dan een zomer en winter lang boschwandelingen maakte, om zich met deze drie illustrators van zijn standaardwerk „Das Wald“ in de eigenaardigheden der boomvormen te verdiepen. Daardoor werden ze in staat gesteld, het bijzondere van elke boomsoort duidelijk in beeld te brengen. „Was sie dabei ausserdem noch gewonnen haben“, beweert Rossmässler, „das möchte ich alle meine Leser und Leserinnen auch gewinnen lassen: eine ungeahnte Steigerung und Begeisterung ihrer Freude an der Natur.“

Mocht ik in die richting ook iets hebben bijgedragen, dan is het doel dezer regelen bereikt.

Overneming verboden.

J. VAN DER VEEN.

## HET KASTEEL TE WITTEM.

HET oudste wat er nog van over is, dat is, wat er nog van het oude middeleeuwsche kasteel is gespaard gebleven, dat komt, zooals gewoonlijk, vooral neer op den toren, een massief bouwwerk van aanzienlijke dikte zooals de meeste oude torens, want daar werden de zoogenaamde meurtrières, of schietgaten, aangebracht, waardoor men beveiligd tegen den vijand den zwaren boog of in den eersten tijd der vuurwapens, de nog zwaardere haakbus, kon afschieten. De toren is door een aardig spits dak van latere periode, 17e of begin 18e eeuw, bekroond. Men ziet in de bovenste verdieping ook nog een paar oude raampjes, maar de overige zijn vernieuwd. Overigens is een gedeelte van den onderbouw van 't kasteel, dat den vorm van een L heeft, nog oud en in kolen-zandsteen (grès houiller) opgetrokken, en aan den uitspringenden hoek bevindt zich de beschreven toren. Aan de achterzijde is in den hoek eene moderne achtkantige toren aangebouwd, die den ingang en de trap bevat. Aan het uiteinde van den rechter vleugel ziet men nog eenige kraagsteenen, die bestemd zijn geweest om een, thans verdwenen, hoektorentje te dragen. De

andere vleugel schijnt vroeger langer te zijn geweest en thans is aan het uiteinde een baksteen gevel opgetrokken.

Het gebouw telt twee verdiepingen, de vensters zijn op een paar na (in den toren) gemoderniseerd. Het hooge leien dak vertoont twee rijen zoldervensters.

De zuidwestelijke gevel schijnt mij toe van de 17e eeuw te zijn; de ramen zijn ook gemoderniseerd en men ziet nog de sporen der oude kleine vensters ter weerszijden van de deur en van het venster der 1e verdieping, welke kleine vensters thans zijn dicht gemetseld. Een aardig trapje met leuning van steen 1) geeft toegang tot voornoemde deur. Een modern gothiek raam aan den linker-vleugel zou men gaarne missen.

Het oudste geslacht dat over Wittem heeft geregeerd was dat hetwelk zijn naam ontleende aan de heerlijkheid zelve, uit de familie van Julémont en het groote geslacht van Scavedries, dat met het geslacht van Mulrepas in het oude hertogdom Limburg (thans verdeeld tusschen de Belgische provincie Luik en de Rijnprovincie) en in het land van Valkenburg en dat van 's Hertogenrade den grootsten invloed had.

De oudste heer was Arnoldus I, op wien zijn zoon Arnoldus II volgde, die wederom door een gelijknamigen zoon, Arnoldus III, werd opgevolgd, welke laatste slechts een dochter naliet, gehuwd

met den heer van Fraipont, zoodat Hermanus zijn broeder, in-gevolge de Salische wet, hem opvolgde, na wien, toen deze zonder kinderen stierf, Joannes, zoon van voornoemden heer van Fraipont, heer van Wittem werd en na hem, toen ook hij zonder kinderen gestorven was, Arnold IV, een bloedverwant van Herman, die voorafgaat (hoe na hij dezen bestond is niet bekend). Ook deze had geen kinderen en een andere bloedverwant Gerardus de Wittem, genoemd in eene acte van 1314, waarbij Arnold IV Gulpen kocht, was de laatste heer van Wittem uit de 1e familie. Hij leefde nog in 1341, toen hij aan de Abdij Burdtscheid, bij Aken, cijzen en grond bij Vijlen (onder Vaals) verkocht.

Wittem, dat toen nog een Brabantsch leen was, viel terug aan den leenheer, alsdan Jan III van Brabant, die niets beters wist te doen dan Wittem aan zijn natuurlijken broeder, Jan van Coslar, (misschien wel uit een morganatisch huwelijk gesproten) in 1345 in leen te geven. Hem volgde zijn zoon Joannes op, die ook senechalk (de opperste rechter) van Brabant was, waarna diens zoon, Joannes III, heer van Wittem werd, tevens drossaard van 't land van Valkenburg en na dezen zijn zoon Frederik, wiens moeder Margareta van Pallandt was, en die Wittem aan zijn bloedverwant Dirk van Pallandt, heer van Wildenberg verkocht. Nu volgden achtereenvolgens, van vader op zoon, Joannes, Erardus, Floris I, zoo bekend in de Vaderlandsche historie, heer van Culemborg, gelijk zijn vader reeds was, die het van zijne moeder, Anna van Culemborg, vrouw

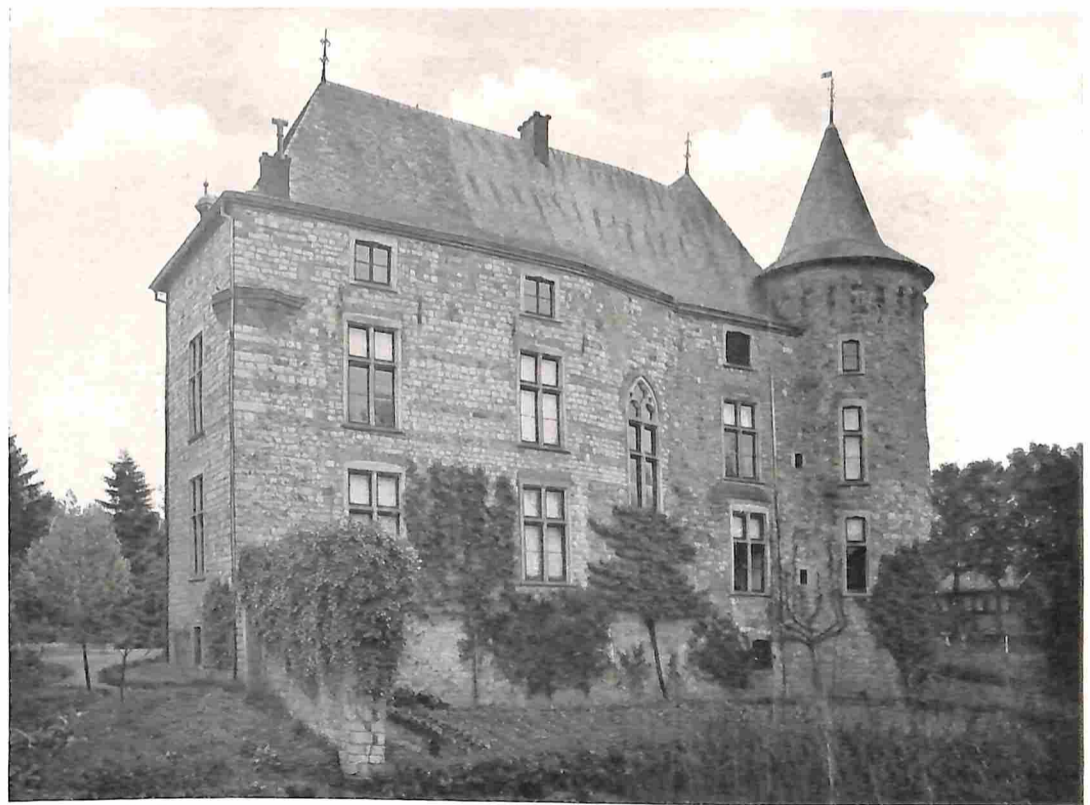


Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL TE WITTEM, GEZIEN VAN HET NOORDEN.



van Joannes van Pallant voornoemd had geërfd. Na Floris I volgde zijn zoon Floris II, die zonder kinderen stierf en de heerlijkheid naliet aan Philip Theodoor graaf van Waldeck, zoon van Wolrad en, Anna markgravin van Baden-Durlach, die eene dochter was van Elisabeth van Palland, zuster van Floris II, uit haar 1e huwelijk met Jacob markgraaf van Baden-Durlach. Op Philip Theodoor volgde zijn zoon Hendrik Wolrad, wiens huwelijk met zijn nicht Elisabeth gravin van Waldeck kinderloos bleef, zoodat zijn oom Georg Frederik hem opvolgde. Zijne dochter en erfgenaam Albertina Elisabeth, gehuwd met Phil. Lod. graaf van Erbach stierf kinderloos en had in 1717 Wittem verkocht aan Joseph Adolf van Pretlack, bevelhebber der Hessische lijfgarde, die het in 1720 al moede was en aan Karel Lod. graaf von Giech, heer te Buchau en Turnau, overdroeg. Deze hield 't ook niet lang en reeds 15 Juni 1722 verkocht hij Wittem aan graaf Ferdinand van Plettenberg, heer van Nordkirchen, Eys, Slenaken, Gulpen, Margraten 2), die door het bezit dezer vijf, thans Limburgsche dorpen, nu een flink stuk van het tegenwoordig Limburg onder zijn bestuur had. Intusschen was Wittem in October 1520, op verzoek van Anna van Culemborg, wed. van Joh. van Palland, ten gunste van haar minderjarige zoon door Karel V tot vrije Rijksheerlijkheid verheven, maar bleef leenroerig van Brabant. Het werd echter 6 October 1689 door het leenhof van Brabant te Brussel, ten gunste van George Frederik van Waldeck, allodiaal verklaard. Toch werd Wittem al van 1520 af bij den Westfaalschen kreits van 't Duitse Rijk gerekend en moest opbrengen, schrik niet, lezer: bij de „infanterie te voet „sic) van 't 2e reg. van 't Rijksleger zeven en één derde man, bij de dragonders 1e Comp., 2e sectie van dat leger, twee derde man. 't Salomons recht kwam echter niet te pas bij het verdeelen dier soldaten, want bedoeld is, natuurlijk: één derde en twee derden der kosten voor 't onderhoud van één man.

Ten gunste van Ferdinand van Plettenberg werd eindelijk in 1732, Wittem tot Rijksgraafschap verheven met Eys en Slenaken. Op Ferdinand volgde in 1733 zijn zoon Franciscus Josephus, daarna zijn zoon Clemens August, wien, in 1771, als laatste heer van Wittem, onder voorgedij, opvolgde zijn zoon Maximiliaan Frederik, bij den dood zijns vaders ongeveer 2 maanden oud. De Franschen maakten een einde aan het miniatuur graafschapje en lijfden het (Wittem) 1795 bij de Fransche Republiek in.

Dit verlies werd den laatsten heer vergoed door eenige Duitse dorpen en gronden en het kasteel werd gekocht door den rentmeester, Merckelbach, die er als huurder al woonde.

\* \* \*

Over de lotgevallen („l'histoire bataille") van 't kasteel nog het volgende.

Tijdens de oorlogen om 't bezit van 't oude hertogdom Limburg tusschen Jan I, hertog van Brabant, en Reinald I, graaf van Gelderland, streed de heer van Wittem, Herman, aan de zijde van den hertog van Brabant, Jan I, met de Mulrepans, vijanden van de Scavedries en de daartoe behoorende familie de Julémont, die de zijde van den Gelderschen graaf Reinald I hielden. De hertog van Brabant had hem aan 't hoofd gesteld van de troepen, die 't hertogdom Limburg bezetten en aan wien de taak was toevertrouwd Maastricht te verdedigen, wat hij zoo goed ten uitvoer bracht dat hij den graaf van Gelderland, die deze stad wilde bezetten, terug drong, waarop hij uit wraak het kasteel van Wittem trachtte te belegeren, doch te vergeefs, daar Walram II, heer van Valkenburg, die daarmede belast was, onverrichter zake moest aftrekken (1286).

Tijdens den tachtigjarige oorlog kwam Wittem weer in 't gedrang, zoodat Floris I van Palland zijn eigen kasteel, dat op

last van den hertog van Alba met Spaansch garnizoen was bezet, moest belegeren, met dit gevolg, dat hij den vijand er uit verjoeg. Dit zelfde jaar, den 28 September, heeft Willem I, prins van Oranje kort voor zijn overtocht over de Maas bij Stockhem (nacht van 7 op 8 Oct.) er verblijf gehouden, na het bemeesterd te hebben, dus was het voor die bemeestering weer Spaansch. (Of hebben Willem I en Floris van Palland het samen bemeesterd?).

De van Palland's hebben het kasteel niet meer bewoond en eenige uit het geslacht van Cosselaer woonden, of verbleven reeds althans tijdelijk, als rentmeester des hertogs van Brabant te Maastricht in het, later aldus genoemde Spaansch Gouvernement op het Vrijthof. In 1739 legde Franciscus Josephus van Plettenberg zijn eigen leger van 8 soldaten door hem op kosten der inwoners geworven en uitgerust, met een kapitein aan het hoofd, op het kasteel in garnizoen (voor het Duitse Rijk was het kreitscontingent van Wittem toen 16 soldaten). In dit kasteel verbleven waarschijnlijk de heeren als zij hun blijden intocht deden, gelijk Karel Godefried van Giech 20 Aug. 1720 en 20 Aug. 1726 Ferdinand graaf van Plettenberg, wien de inwoners toen een zijden beurs met 1500 patacons (ongeveer 4500 gulden) aanboden.

Deze graaf stichtte in 1730 een Capucijnerklooster (thans van de Redemptoristen) in welks grafkelder zijn hart nog wordt bewaard in een metalen bus. Sinds de stichting des kloosters zullen de heeren van Wittem, bij hun komst aldaar, in dat klooster hun intrek genomen hebben, daar in de schenkingsakte van 16 Mei 1733 de graaf den vorsten vleugel van het klooster, naast de kapel naar de zijde van Aken zich voorbeheld, opdat hij en zijne nakomelingen er zouden kunnen logeeren, terwijl hij eveneens voor zich en zijne nakomelingen de kerk als slotkapel reserveerde.

Overneming verboden.

A. J. A. FLAMENT.

1) Uit de 17e of 18e eeuw.

2) Van Gulpen en Margraten sinds 1732.

## Het „Preobrasjenskische" Regiment.

We zaten met drie vrienden in druk gesprek over de jongste Russische revolutie, en hoe het Preobrasjenskische regiment de Doema bewaakte en ook de „anti"-revolutionnaire Doemaleden in bedwang had gehouden.

Toevallig vraagde één onzer naar de beteekenis van dat „Preobrasjenskische" regiment. Maar we wisten het niet precies en moesten het naslaan. En we vonden: „Peter de Groote, die op den leeftijd van 11 jaren reeds voor een jongeling van 18 kon doorgaan, groeide te Preobrasjenski, eene plaats aan de Jauza voorspoedig op. Hij had er eene schaar van jongelieden om zich verzameld, met wie hij eerst in spel en later in ernst militaire exercitiën begon te houden. Hofbedienden en staljongens waren de soldaten. Later voegde Peter ook vrijwilligers uit den lageren adel bij den troep. Reeds in 1683 vormde hij zoo het Preobrasjenskische regiment, dat hem, evenals het te Semenofskoje gevormde Semenofkische, vele en goede diensten zou bewijzen. In 1698 bestond het Preobrasjenskische regiment uit vier en het Semenofkische uit drie bataillons, die ieder in vier fuselierscompagnieën waren verdeeld, terwijl ieder der beide regimenten bovendien een compagnie grenadiers kreeg en het Preobrasjenskische tevens door eene bombardeercompagnie werd versterkt. Eerst nu ontstond een wezenlijk Russisch leger. Beide regimenten werden overwegend uit den adel gerecrueteerd, maar telde ook vele vreemdelingen. Ze werden de kweek-

scholen voor de officieren des legers. Wie bij deze regimenten den officiersrang verwierf, had bij de andere officieren twee graden vooruit. Toen Peter, na de onderdrukking van den Strelitsenopstand tegen zijn bewind, in 1697 met een gevolg van 270 man naar Holland kwam, waren er vele Preobrasjenskische en Semenofskische getrouwen in zijn gevolg. Een jaar later hielpen hem deze getrouwen nogmaals een opstand onderdrukken, en zoo kwam Peter er toe de beide regimenten tot zijne lijfgarde te maken. Sedert zijn vooral de Preobrasjenskische garde-soldaten de troepen geworden, die bij iedere Russische paleis-revolutie op den voorgrond traden. En thans hebben ze de leiders der jongste omwenteling hun steun gegeven. — Hetgeen hier is medegedeeld, ontleen ik in hoofdzaak aan prof. Kleinschmidt's *Drei Jahrhunderte Russischer Geschichte*. S.

### BERICHT.

Wegens plaatsgebrek konden in dit nummer de vervolgen van „Een handig operateur" en „Het Amerikaansche duel" niet worden opgenomen.



Foto C. Steenbergh.  
GEZICHT OP HET REDEMPTORISTEN- (TOT 1795 CAPUCIJNERS-) KLOOSTER  
BIJ HET KASTEEL WITTEM.